

nfo

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

SAMMEN OM SPRÅK

ERFARINGER FRA PROSJEKTENE
SPRÅKLØFTET OG UTVIKLINGSPROSJEKTET

FORORD

Språk og språkutvikling er et viktig satsningsområde for norsk barnehage og skole. Språkutvikling for barn med minoritetsspråklig bakgrunn i Norge har de senere årene hatt stor oppmerksomhet, og det er satt i gang nasjonale utviklingsprosjekter for å vinne ny kunnskap om metoder og modeller for språkutvikling og språkstimulering.

I strategiplanen *"Likeverdig opplæring i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2007 -2009"* ble det oppfordret til å benytte den ressursen som det språklige og kulturelle mangfoldet utgjør i opplæringen: *"I et samfunn som i økende grad preges av kulturelt, språklig og livssynsmessig mangfold, vil en ved å benytte mangfoldet konstruktivt til utvikling av nye ideer og løsninger, kunne øke mulighetene for anerkjennelse, likeverdige tilbud, mestring og utvikling for alle."*

Språkløftet og Utviklingsprosjektet i skoler med mer enn 25% minoritets-språklige elever (2007-2011) er to av tiltakene i strategiplanen. Prosjektene er en del av regjeringens satsing for å utjevne sosiale forskjeller og styrke barn og unges læringsutbytte gjennom blant annet å legge til rette for god og allsidig utvikling i norsk og morsmål i førskolealder og videre i opplæringen. Sentralt i satsningen har vært språkstimulering, språkutvikling, utvikling av sosial kompetanse i barnehage og skole, modeller for organisering av opplæringen og barnehage- skole- hjem-samarbeid.

Til sammen har ni kommuner deltatt i utviklingsarbeidet: Bærum, Drammen, Fredrikstad, Oslo (fem bydeler), Skedsmo, Skien, Stavanger, Tromsø og Trondheim. Utdanningsdirektoratet takker de deltakende kommunene for innsatsen i prosjektperioden. I prosjektperioden har kommunene bidratt med innsikt, kunnskap og erfaringer som vi håper skal gi inspirasjon til andre som ønsker å arbeide systematisk på dette området.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har på vegne av Utdanningsdirektoratet ledet arbeidet med disse to prosjektene siden 2008.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har fått i oppdrag av Utdanningsdirektoratet å sørge for en systematisk spredning av kunnskap og erfaringer fra prosjektene til andre i barnehage- og opplæringssektoren. Denne rapporten er en vesentlig del av dette arbeidet.

**“DET TAR IKKE MER TID HELE TIDA Å
HA FOKUS PÅ SPRÅK OG PLANLEGGE
TEMAENE SPRÅKLIG. DET BLIR BARE
EN EKSTRA UTFORDRING OG LITT
MER SPENNENDE. DET ER JO FAKTISK
MORSOMT Å JOBBE MED SPRÅK!!”**

FREDRIKSTAD KOMMUNE

INNHold

06 Innledning

07 En helhetlig tiltakskjede

- 07 Tiltakskjeden i Fredrikstad kommune
- 09 Modell for språklæring – Bærum kommune
- 10 Tiltakskjeden i Skien kommune
- 11 Tiltakskjede – Drammen kommune – språkopplæring av flerspråklige barn i barnehage og skole

12 Språkstimulering og arbeid med språk i barnehage og skole

- 13 Utgangspunkt for valg av tiltak
- 13 Modell for temabasert arbeid i barnehage og skole
- 14 Temabasert arbeid med ordforråd
- 14 Konkretiseringsmaterieil
- 15 Temaplan for bedre språk
- 16 Formell og uformell språklæring
- 16 En metode – to nivåer
- 17 Språkstimulering gjennom bruk av litteratur
- 18 Språkpædagoger
- 19 Språktiltaksplaner
- 20 Tiltaksplan for kvalitet i barnehagens språkmiljø
- 20 En rød tråd fra barnehage til skole
- 21 Håndbok for den flerkulturelle barnehagen og skolen
- 21 Ordforråd og begrepsrepertoar som grunnlag for leseforståelse

22 Overgang mellom barnehage og skole

- 23 Samarbeid mellom personalet i barnehage og skole
- 24 Planer for overgang barnehage – skole
- 25 Overgangssamtalen med foreldre
- 25 Foreldremøte for flerspråklige foreldre
- 26 Overføringsmaterieil ved overgangen fra barnehage til skole
- 26 Skolestarternes møte med skolen

27 Involvering av foreldre

- 27 Norskurs for kurdiske mødre
- 27 Foreldreveileder
- 28 Norskurs for mødre i bydel Søndre Nordstrand i Oslo kommune

30 Kompetanseheving

- 31 Kurs og samlinger
- 31 Kompetansestyrking av personale i barnehage og skole
- 32 Dialogkonferanser
- 33 Kompetanse i en metode

34 Utviklingsprosjektet

- 35 Tre modeller på mellomtrinnet
- 36 Ny måte å tenke timeplanlegging
- 36 Jentegruppe med fokus på lesing og sosial kompetanse
- 37 Skolen som kunnskapssenter og inkluderende møteplass

38 Systematisk språkstimulering i barnehage og skole gir resultater

- 41 Oppsummering

42 Litteraturliste

INNLEDNING

Prosjektene “*Språkløftet*” og “*Utviklingsprosjektet i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever*” startet opp høsten 2007 i ni kommuner.

Hensikten med *Språkløftet* er å fremme gode språk- og norskerdigheter. Barna skal velges ut etter språkkartlegging på helsestasjonen, for deretter å få tilbud om nærmere utredning og diagnostisering og eventuelt tilrettelagt opplæring knyttet til språk og/eller opplæring i norsk (Strategiplanen s. 27). Tiltak inkluderer også foresatte. Viktige elementer i intensjonen med *Språkløftet* er å bidra til en god overgang mellom barnehage og skole, og å fremme samarbeidet mellom de involverte aktørene – forvaltningsnivåer, institusjoner og faggrupper relatert til språkutvikling og norskerdigheter hos barn. Kompetanseheving for fagmiljøer er inkludert i satsingen. Dette tiltaket skal ses i sammenheng med opplæringen av minoritetsspråklige barn.

Utviklingsprosjektet i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever (Utviklingsprosjektet) er en tilskuddsordning for skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever. Formålet er å stimulere skoler med høy andel minoritetsspråklige elever til “på en god måte å håndtere de spesielle utfordringene som disse skolene har, og å bedre elevenes utbytte av opplæringen og dermed resultatene deres” (Strategiplanen s. 29).

De to prosjektene er to modellutviklingsprosjekter som, gjennom satsing på språkstimulering, språkutviklingstiltak og utvikling av sosial kompetanse, skal bidra til å realisere Regjeringens intensjon om å utjevne sosiale forskjeller og til å styrke barn og unges læringsutbytte (jf. NOU 2010:7, s. 69).

Språkløftet omfatter både barnehager og skoler, mens Utviklingsprosjektet er begrenset til skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever.

Gjennom prosjektene har barnehage og skole vært sammen om å satse på språk og stimulering av barns språkutvikling. Det har vært samarbeidet om språk på ulike nivåer og på ulike arenaer i prosjektene.

Denne sluttrapporten, «*Sammen om språk*», viser en del av de tiltakene som har foregått i *Språkløftet* og *Utviklingsprosjektet*.

I prosjektperioden har det foregått mye arbeid i de ni deltakende kommunene. Prosjektene har blitt utformet i ulike sammenhenger, med ulikt utgangspunkt, ulik organisering og ulikt omfang. Derfor har det også blitt et mangfold av tiltak som kan komme andre til nytte.

Denne rapporten gir ikke et fullstendig bilde av alt som har foregått i de ni kommunene. Vi har i stedet valgt ut eksempler på gode tiltak, som vi mener har overføringsverdi. Det er ikke slik at tiltak som nevnes fra en kommune, nødvendigvis bare har vært gjennomført der, andre deltakende kommuner kan ha gjennomført tilsvarende tiltak. Det er heller ikke slik at det som løftes fram fra en kommune, er hele bildet av det som har skjedd i denne kommunen. Eksempelene som trekkes fram, er snarere noen smakebiter på tiltak.

Vi håper at rapporten «*Sammen om språk*» bidrar til at interesserte kan gå inn på kommunenes egne rapporter for mer utfyllende lesing. Under flere av eksemplene henviser vi direkte til kommunens sluttrapporter. Det er også mulig å ta direkte kontakt med kommunene, etter som mange er interessert i å dele den kompetansen som er utviklet i løpet av årene 2007–2011. ■

EN HELHETLIG TILTAKSKJEDE

Hensikten med Språkløftet var å fremme gode språk- og norsksferdigheter hos barn som har behov for språkstimulering. Et utvalg barn som utpekte seg for oppfølging etter språkkartlegging på helsestasjonen, skulle få tilbud om tilrettelagt opplæring knyttet til språk og/eller opplæring i norsk.

En viktig oppgave for de kommunene som deltok i prosjektet, var å legge til rette for en helhetlig tiltakskjede fra helsestasjon, barnehage og over i skolen. Tiltakskjeden som er utviklet i løpet av prosjektperioden, har som hensikt å sikre at barn som har behov for språkstimulering, fanges opp tidlig. Det skal legges til rette for at de får tilbud om opplæring tilpasset deres behov, for videre å få best mulig utbytte av opplæringen.

Tiltakskjedene er utarbeidet på bakgrunn av lokale forhold. Dermed er de ulikt framstilt. I denne rapporten har vi valgt å ta fram noen eksempler på tiltakskjeder og oppfordrer til å lese kommunenes rapporter for mer utfyllende lesning.

TILTAKSKJEDEN I FREDRIKSTAD KOMMUNE

Tiltakskjeden skal bidra til at alle får et tilbud og har lært seg norsk før skolestart senest fra barnet er 4 år.

Helsestasjonen. Alle barnehager har en fast kontaktperson på helsestasjonen. Skolene har fast helsesøster på skolen noen dager i uka ut fra skolestørrelsen. Dette letter samarbeidet mellom helsestasjonen og virksomhetene. Det er dessuten en ønsket positiv utvikling som støtter opp om målsettingen i prosjektet om å fange opp alle barn i et pedagogisk tilbud senest ett år før skolestart.

Tiltakskjeden viser hvilke typer barnehage tilbud kommunen har å tilby brukerne. Et tiltak kalt Språkgruppe, er korttidsbarnehage med intensiv språkopplæring tilrettelagt for fire- og femåringer 16 – 20 timer pr. uke.

Seksjon for utdanning og oppvekst (SUO) har oversikt over barn som ikke går i barnehage. Koordinator i avdelingen sørger for at barna gis et tilbud om intensiv språkopplæring det siste året før skolestart. Dette er et korttidstilbud som er tilpasset hjemmeverende foreldre med lav inntekt.

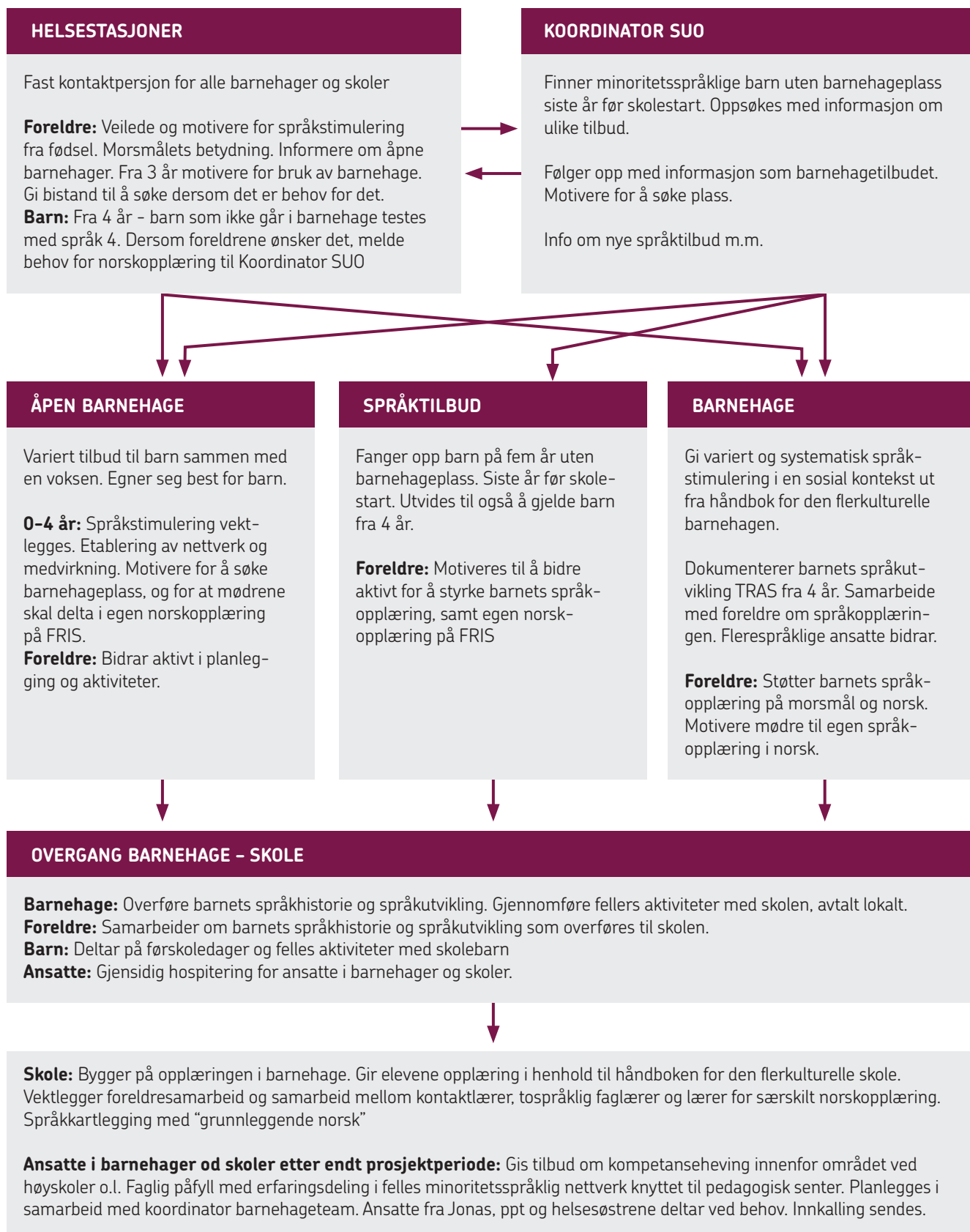
De åpne barnehagene fanger opp barn fra 0 – 5 år. Her motiveres foreldrene til å søke barnehageplass i ordinær barnehage for de eldste barna, slik at de får en kontinuerlig språkopplæring før skolestart.

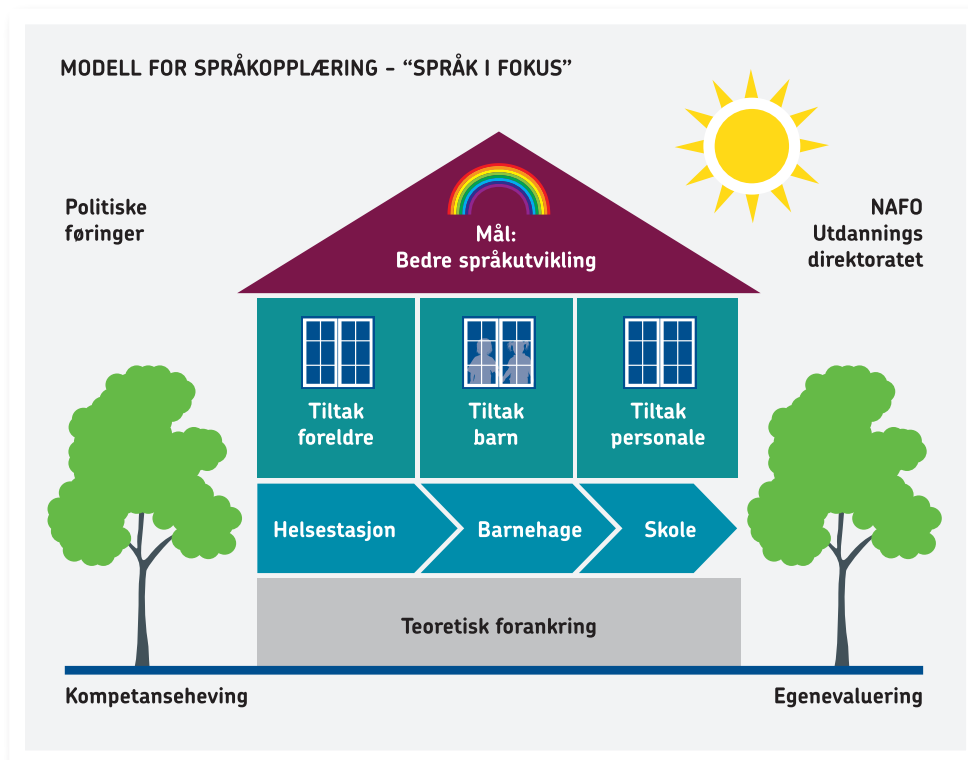
For å styrke kvaliteten på innholdet i opplæringen, har virksomhetene i samarbeid med Høgskolen i Østfold utviklet modeller for språkopplæring av flerspråklige barn. Disse danner en basis for opplæringen som sikrer kvalitet i læringsmiljøet.

Modellene er beskrevet i håndbøker og skal danne grunnlag for opplæringen i barnehager og skoler. Refleksjon over egen praksis er en sentral del i det som tas opp i håndbøkene.

Rapporten fra Fredrikstad kommune kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad-sluttrapport> ■

TILTAKSKJEDE FOR SPRÅKOPPLÆRING AV MINORITETSSPRÅKLIGE BARN I FREDRIKSTAD

Den teoretiske forankringen er grunnmuren i Bærums husmodell. En sterk faglig og teoretisk forankring gir et solid grunnlag å bygge videre på. Valg av prosjekttiltak er basert på det teoretiske fundamentet.

MODELL FOR SPRÅKLÆRING – BÆRUM KOMMUNE

Den teoretiske forankringen er grunnmuren i Bærums husmodell. En sterk faglig og teoretisk forankring gir et solid grunnlag å bygge videre på. Valg av prosjekttiltak er basert på det teoretiske fundamentet.

På helsestasjonen blir alle fireåringer i kommunen kartlagt med Språk 4. Språk 4 er en systematisk observasjon som avdekker vesentlige trekk ved fireåringers språkferdigheter. Bærum var en av kommunene som deltok i utprøvingen av kartleggingen. I prøveperioden utarbeidet kommunen egne samarbeidsavtaler mellom barnehage, helsestasjon og PP-tjeneste. Dersom helsesøster blir bekymret for et barns språkutvikling etter kartleggingen, fyller helsesøster ut et skjema og sender det til barnehagen etter skriftlig samtykke fra foreldrene. Barnehagen gjør sin vurdering. Eventuell henvisning til PP-tjenesten vurderes etter utprøving av tiltak i barnehagen. Gjennom Språkløftet har prosjektbarnehagene jobbet systematisk med språktiltak, noe som de mener gjør dem godt rustet til fortløpende å fange opp barn som henvises fra helsestasjonen. I tillegg mener de at etter å ha deltatt i prosjektet og fått god kompetanse på barns språkutvikling, at de ofte fanger opp barn som trenger språktiltak tidligere enn ved fylte fire år. I Bærum er det utviklet et spørreskjema til bruk i foreldresamtale for å kartlegge barnets bruk av morsmålet. Barnets språkhistorie, opprinnelig utarbeidet ved Bredtvedt kompetansesenter til bruk på helsestasjonene,

ble tilpasset bruk i barnehagene, og brukes av mange barnehager i kommunen. Skjemaet har vært brukt i barnehagene tilknyttet Språkløftet ved tilvenningssamtalen og ved andre foreldresamtaler i barnehagene.

Barnehagene har prøvd ut tiltak og utviklet modell for systematisk språkstimulering som kommer alle barn til gode, og spesielt de som har behov for oppfølging etter kartlegging på helsestasjonen.

Prosjektet har iverksatt flere tiltak rundt overgangen fra barnehage til skole utover de ordinære overgangsrutinene i kommunen. Disse tiltakene som gjelder for flerspråklige barn og foreldre er satt inn i et årshjul.

I Bærums rapport kan man lese mer om de ulike elementene i modellen.

Rapporten fra Bærum kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Baerum-sluttrapport>

TILTAKSKJEDEN I SKIEN KOMMUNE

Tiltakskjeden er utviklet gjennom prosjektperioden og bygger på kommunens lokale oppbygging av hjelpetjenester. Tiltakskjeden skal sikre at barn som har behov for språkstimulering, blir identifisert og fulgt opp i barnehage og skole.

- På helsestasjonen vektlegger helsesøster å snakke med foreldrene om tidlig samspill og kommunikasjon fra fødsel av. Ved fireårskontrollen kartlegges alle barn med Språk 4. Tolk benyttes ved behov. Kommunen har skriftlige rutiner ved Språk 4 for samarbeidet mellom helsestasjon, barnehage, minoritetsspråklige førskoleteam, enhet for spesialpedagogisk hjelp og støttetiltak og PPT. Ved bekymring henvises barn som ikke har barnehageplass, til Minoritetsspråklig førskoleteam. Teamet følger opp barnet hjemme, i åpen barnehage og i språkgrupper som barnet får tilgang til, i nærbarnehagene. Ved større bekymring meldes det fra til PPT. Barn med barnehageplass blir fulgt opp med ekstra tiltak i barnehagen. Dersom barnehagen trenger støtte, kan de kontakte Minoritetsspråklige førskoleteam. Teamet kan også kontaktes av helsesøster.
- Språkstimuleringsmodellen for barnehage
Det er politisk bestemt i Kvalitetsdokumentet for

barnehagene i Skien (2011) at Tiltaksplan for kvalitet i barnehagene i Skien skal følges i alle barnehagene.

- Minoritetsspråklig førskoleteam støtter barnehagen i arbeid med språkstimulering.
- Tospråklig assistanse er vektlagt i kommunen, fordi det er en verdifull ressurs ute i barnehagene.
- Barn med behov for spesialpedagogisk hjelp
Hvis barnet går i barnehage, er det barnehagen i samarbeid med foreldrene som melder opp barnet til PPT, men helsesøster kan melde opp, dersom hun mener det er behov og barnehagen vurderer dette annerledes. Dersom barnet ikke går i barnehagen, melder helsesøster opp til PPT.
- Overgang barnehage/ skole
Det er laget egne overgangsrutiner for prosjektet som har endret den kommunale overgangsplanen.
- Språkstimuleringsmodell for skolen vektlegger en forståelig opplæring og tilpasset opplæring fra første skoledag og er en forlengelse av modellen for barnehage. Det er rutiner for kartlegging og tiltak.

PÅ HELSESTASJONEN VEKTLEGGER HELSESØSTER Å SNAKKE MED FORELDRENE OM TIDLIG SAMSPILL OG KOMMUNIKASJON FRA FØDSEL AV.

- Sonemøter mellom barnehage og skole to ganger i året er et resultat av prosjektet. Her møtes ledere i barnehage og skole, lærere på 1. trinn og pedagogiske ledere for felles kompetanseheving og for å styrke samarbeid organisatorisk og pedagogisk. Det er Pedagogisk senter som har ansvar for møtet sammen med Minoritetsspråklig førskoleteam. Sonemøter mellom helsestasjon og barnehage arrangeres en gang i året for kompetanseheving og styrking av samarbeidet og justering av rutiner.

Rapporten fra Skien gir utfyllende informasjon om hver del i tiltakskjeden. Rapporten kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skien.-Sluttrapport>

TILTAKSJEDE I DRAMMEN KOMMUNE

Drammen kommunes tiltakskjede er basert på erfaringer fra flere prosjekt, blant annet Språkløftet og Utviklingsprosjektet. Tiltakskjeden er en beskrivelse av tiltakene og hvordan de henger sammen.

Tiltakskjeden innledes med en beskrivelse av målet for arbeidet med målgruppen, fra barnet er 0 år til og med 7. trinn. Her er

metoder og verktøy i opplæringen beskrevet. Likedan er det i beskrivelsen en kolonne for hvem som er ansvarlig for de ulike tiltakene. I beskrivelsen finnes oversikt over maler som benyttes ved overgang mellom barnehage og skole. Helsestasjonens ansvar er også beskrevet.

For nærmere beskrivelse av tiltakskjeden last ned rapporten fra Drammen kommune her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Tiltakskjede> ■

SPRÅKSTIMULERING OG ARBEID MED SPRÅK I BARNEHAGE OG SKOLE

UTGANGSPUNKT FOR VALG AV TILTAK

I valg av mål og tiltak for arbeid med språk har kommunene et teoretisk utgangspunkt. Prosjektet i Skien kommune tok utgangspunkt i teori og forskning om hva som er viktig å vektlegge for å sikre en god utvikling for alle barn og flerspråklige barn spesielt. Språkløftet i Skien har sin teoretiske forankring blant annet i rapporten «Tidlig språkstimulering og livslang læring – en kunnskapsoversikt» (Aukrust, 2005):

Talespråket i førskolealder viser flere relasjoner til moden leseforståelse. Det mest robuste funnet gjelder sammenhengen mellom vokabular ved overgangen fra barnehagen til skole og senere leseforståelse. Barns vokabular i barnehagealder fremmes når barnet eksponeres for rikt vokabular i kontekster med mye fortolkningsstøtte og inviteres til å delta i kognitivt utvidede samtaler om temaer som interesserer barnet, inkludert samtaler over bøker og tekster. Slike språklige erfaringer utvikler de sidene ved barnets talespråk som er viktig for tekstforståelse på senere utviklingstrinn for både første- og andrespråkbrukere (Aukrust 2005:4).

Ut fra blant annet denne forskningen, ble det i Språkløftet i Skien valgt ut tre områder som det var ønskelig å stimulere i barnehage og skole: Begreps- og ordforråd, fortellerevne og rollelek. Skolen i Skien bygger videre på det arbeidet som gjøres i barnehagen. I tillegg legges det vekt på teori knyttet til lese- og skriveopplæringen. Arbeidet i skolen tilstreber forståelig og tilpasset opplæring for alle elever.

Flere av kommunene har tatt utgangspunkt i den samme teorien og utvikling av barns begreps- og ordforråd har vært viktige elementer i arbeidet med språk, både norsk og morsmål.

Barns språkutvikling må sees i sammenheng med barnets opplevelser og trivsel generelt. Rapporten fra Utdanningsetaten i Oslo peker på «Den gode situasjon» som skapes der elevene får følelsen av å lykkes – av å være en betydningsfull person i et trygt og godt miljø (Hoem, 2010). I et slikt miljø skapes grunnlag for videre læring der barnet eller eleven kan være en aktiv aktør i egen læring.

Rapporten fra Utdanningsetaten i Oslo kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Utdanningsetaten>

«Språkmiljøet, hvordan det fysiske miljøet og personalet fungerer som modeller i barnehagen, er en viktig faktor», heter det i rapporten fra Grorud bydel i Oslo. Når barn har et annet morsmål enn norsk, er det viktig også å støtte deres bruk av morsmålet i barnehagen, slik at barna utvikler flerspråklighet. Når barna har indre forestillinger om gjenstander og abstrakte forhold, handlinger og hendelser på morsmålet er det lettere å lære norsk. Det innebærer at morsmålet må styrkes (Høigård mfl.2009, Sandvik og Spurkland 2009).

Rapporten fra bydel Grorud kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Grorud>

I flere av prosjektene har det vært lagt vekt på å stimulere barnas morsmål. I Bjerke bydel i Oslo pekes det på at barns selvoppfatning øker hvis barnet bruker morsmålet sammen med andre barn, og særlig sammen med en voksen som kan språket. Der det ikke er mulig, kan dette kompenseres ved at det legges til rette for utvikling av gode språkmiljø som fremmer språkutvikling både på norsk og på morsmål.

Rapporten fra bydel Bjerke kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Bjerke>

Videre i dette kapitlet gis det eksempler på arbeid med språk (norsk og morsmål) i barnehage og skole. Det er ikke utfyllende for alt som har blitt utviklet i løpet av prosjektperioden. Det henvises derfor til de ulike rapportene for utfyllende lesing.

MODELL FOR TEMABASERT ARBEID I BARNEHAGE OG SKOLE

Prosjektet i Drammen fikk navnet GLIS (Glimrende Læringsutbytte I Skolen). GLIS bygger videre på erfaringer gjort i tidligere prosjekt i kommunen, der «Språkskatt» var det ene. Prosjektet hadde blant annet fokus på tospråklig opplæring i barnehagen, og som resultat ble det laget en veileder til bruk i alle barnehagene. Med deltakelse i Språkløftet var det et ønske om å videreutvikle noe av arbeidet i «Språkskatt», blant annet ved å tilrettelegge for en bedre sammenheng mellom barnehage og skole.

I Drammen har det vært et økende antall flerspråklige elever de siste årene. Kommunen opplever et behov for å spre kompetanse fra de skolene som har lang tradisjon på å drive flerkulturell skole og generelt å styrke lærernes kompetanse i tospråklig opplæring.

For å bedre resultatene i skolen var et av målene for GLIS-prosjektet å utvikle en felles modell for kvalitetssikring av språkopplæring i barnehage og grunnskolens laveste trinn.

Åssiden barnehage og Åssiden skole videreutviklet sitt samarbeid og utarbeidet «Språktrappa». Det er en digital språktrapp som fungerer som en lokal læreplan for tema-basert arbeid i barnehage og skole. «Språktrappa» er et godt og arbeidsbesparende planleggingsverktøy for pedagogene. Det er en modell som gir et godt grunnlag for systematisk arbeid med språk og begreper.

Det er mer informasjon her:
<http://www.spraktrappa.no/index.php>

Prosjektet i Drammen har utarbeidet en tiltakskjede for flerspråklige barn i barnehage og skole. Tiltakskjeden gir en beskrivelse av mål, verktøy og metode til bruk for barn fra de begynner i barnehage i tidlig alder til de går ut av 7. trinn. Tiltakskjeden viser også hvilke tiltak som skal settes i gang og hvor ansvaret ligger.

For elever på 1.-3. trinn leser vi at lærere skal arbeide systematisk med elevers før-forståelse, blant annet ved å ta i bruk elevenes morsmål. I undervisningen skal det jobbes med begreper og språk i alle fag. Det skal være et tett samarbeid mellom de lærerne som er tilknyttet trinnet, for å sikre en sammenheng i lærestoffet mellom ordinær norskundervisning, morsmålsopplæring og opplæring i grunnleggende norsk.

Rapporten fra Drammen kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Tiltakskjede>

I løpet av prosjektperioden er det laget film fra Åssiden skole der man ser «Språktrappa» i bruk.

Film fra Åssiden skole kan man laste ned her:
<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/sprakloftet-i-drammen-kommune/>

TEMABASERT ARBEID MED ORDFORRÅD

I Trondheim arbeidet barnehage og skole tett sammen om å utvikle en plan for helhetlig og systematisk språkstimulering. Prosjektet, *Bedre språk*, tok utgangspunkt i sammenhengen mellom barns vokabular og leseforståelse og valgte å arbeide med ord og begreper. Barnehagene og skolene jobber tema-basert og tar utgangspunkt i 18 ulike temaer. Det nevnes for eksempel kroppen min, klær, mat og drikke, familien min, kalenderen etc. Temaene er synliggjort i en felles årsplan. Noen tema er felles for barnehagen og skolen, men med ulikt innhold.

KONKRETISERINGSMATERIELL

Til hvert tema er det laget og systematisert materiell, konkretiseringsesker og ressurspermer, til bruk i arbeidet med språkstimulering i barnehage og skole.

Eskene inneholder blant annet konkretiseringsmateriell, spill og bøker. Permene inneholder ordbanker, grammatikk, tips og råd til samtale, lek og aktiviteter, sanger, rim og regler, nettressurser, kopieringsoriginaler og diverse spill. Ordbankene består av en liste med ord knyttet til hvert tema. Konkretiseringsmaterialet brukes i barnehagene og skolene. Det benyttes også i morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring. Som et redskap foreldrene kan bruke for å støtte opp om barnehagens og skolens språk-opplæring, er det laget en foreldreveileder med temaark knyttet til hvert av de ulike temaene. Tema-arkene har en forside og en bakside. Forsiden består av ni bilder knyttet til et tema med norske ord under hvert bilde. Til hvert bilde er det også en tom linje der barnet eller foreldrene har mulighet til å skrive ordet på sitt morsmål. På baksiden er det skrevet tips til hva foreldre og barn kan snakke om og hvordan de kan jobbe med temaet hjemme. Et nytt tema-ark deles ut i starten av hver måned når et nytt tema introduseres. Tema-arkene brukes både

TEMAPLAN FOR BEDRE SPRÅK

	Barnehage	1.trinn	2.trinn	Mottak
September	Kroppen min	Jeg begynner på skolen	Jeg lærer matematikk	Jeg begynner på skolen
Oktober	Klær	Venner, leker og fritidsaktiviteter	Kalenderen	Farger, tall, størrelser og former
November	Mat og drikke	Jeg lærer matematikk	Kropp og helse	Kroppen min
Desember	Jul	Meg selv, familie og nærmiljø	Venner, leker og fritidsaktiviteter	Klær
Januar	Venner, leker og følelser	I huset mitt	Utstyr og redskaper	Mat og drikke
Februar	Familien min	Dyr	Natur og miljø	Venner, leker og følelser
Mars	I huset mitt	Kropp og helse	I huset mitt	Familien min
April	Farger, tall, størrelser og former	Natur og miljø	Jeg reiser på ferie	I huset mitt
Mai	Dyr	Utstyr og redskaper	Dyr	Dyr
Juni	Fremkomst-middel	Jeg reiser på ferie	Meg selv, familie og nærmiljø	Fremkomstmiddel

Saupstadingen barnehage.
Materiell knyttet til tema dyr.

Foto: Trondheim kommune

i barnehagen og skolen og deles ut til alle barn og foreldre uansett språkbakgrunn eller språkkunnskaper.

FORMELL OG UFORMELL SPRÅKLÆRING

I rapporten fra Bærum understrekes det at språk læres både i formell og uformell sammenheng. Den uformelle språklæringen skjer i hverdagssituasjoner og her og nå- situasjoner. De ansattes holdning til arbeid i barnehage generelt og språk-arbeid spesielt er avgjørende. Alle situasjoner kan brukes for god språkinnlæring. Ansatte som er bevisste på hvordan språket kan brukes i daglige situasjoner, og benevner alt de sier eller gjør sammen med barna, legger grunnlaget for et rikt og godt språkmiljø. For at barna skal lære ord og begreper trenger de andre personer som setter ord på situasjoner som oppstår. Personalet blir kommentatorer i barnas liv.

Formell språklæring kan innebære at personalet legger til rette for situasjoner som gir barna mulighet til å lære bestemte ord og begreper. Store deler av det formelle språkarbeidet i Bærum er organisert rundt arbeid på språkrom. Det er etablert språkrom i både barnehager og skole. I løpet av prosjektperioden ble det kjøpt inn mye materiell til bruk både på språkrommene og ute på avdelingene i barnehagene. Utvalgte barn fikk oppfølging i små grupper på språkrommet. Språksamlinger med visuell støtte og bruk av konkreter er også benyttet som metode. Barnehagenes motto er: kom aldri tomhendt til en samling.

For at begreper skal ha et solid innhold trenger barn mange førstehåndserfaringer. I barnehage og skole arbeides det derfor med å gi barna et rikt språkmiljø med mange og varierte opplevelse. I den uformelle språklæringen er det viktig at personalet også er bevisst på bruk av språket. I barnehagene som deltok i prosjektet, jobbet de derfor mye med å involvere hele barnehagepersonalet i språkarbeidet, slik at språk gjennom-

syret hele barnehagedagen. Det skal være en sammenheng mellom det som skjer på språkrommet og det barna opplever i barnehagens og skolens hverdag inne og ute.

Rykkinn skole som var med i prosjektet i Bærum, benytter blant annet data i språkopplæringen. I forbindelse med turer får elevene anledning til å ta bilder underveis. Etter turen setter elevene tekst til bildene for så å benytte teksten i leseopplæringen. På denne måten får elevene tekster som de har et forhold til, innholdet er kjent og det er motiverende å lese teksten. De samme tekstene brukes sammen med tospråklig lærer og tas med hjem.

Rapporten fra Bærum kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Baerum-sluttrapport>

EN METODE - TO NIVÅER

I Stavanger kommune valgte prosjektet å konsentrere seg om en metode som kunne brukes både i barnehage og skole.

Prosjektet bygger på Jørgen Frost sitt pedagogiske opplegg i forhold til språklig bevissthet der struktur vektlegges i form av kontinuitet, gjenkjennelse, forutsigbarhet og trygghet. Det er en metode som legger vekt på lek, og hovedformålet er å lære barn at en kan skille mellom språkets innhold og språkets form. Det arbeides med rim, rytme og lyder.

Den systematiske språkstimuleringen foregår tju minutter hver dag. Barnehage og skole har fått utdelt den samme gavepakke i form av pedagogisk materiell for språklig stimulering. Det dreier seg om læremidler som blant annet Snakkepakken, Språkleker og Språksprell. Med slikt materiell mener prosjektdeltakerne at det skapes en bedre sammenheng mellom

På biblioteket samtaler barn og voksne om det de ser i bøkene

Det er laget film fra Belset barnehage i Bærum der vi ser hvordan de legger vekt på bruk av bøker i språkstimuleringen:
<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/sprakloftet-i-baerum-kommune/>

barnehage og skole, og at det er lettere å samarbeide på tvers av trinn og nivå.

*Rapporten fra Stavanger kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Stavanger.-Sluttrapport>*

SPRÅKSTIMULERING GJENNOM BRUK AV LITTERATUR

Flere av prosjektene bruker litteratur som utgangspunkt for å stimulere barns språk- og begrepslæring. I Bærum har en av barnehagene i prosjektet, inngått et samarbeid med det lokale biblioteket og dit drar pedagogene jevnlig med noen av barna. På biblioteket samtaler barn og voksne om det de ser i bøkene. Barnehagen låner med seg bøker både på norsk og de språkene som er representert i barnegruppa.

Lesegrupper

En eller flere ganger i uka er det tid for lesegrupper. Pedagogen har på forhånd forberedt en bok og har med seg ting og utstyr som bidrar til å forklare ord og uttrykk fra boka. Aller første samtaler en voksen og barna om hva forsiden illustrerer, og om hva de tror boka handler om. Når lesestunden er over, får barna med seg kopi av boka og får anledning til å fortelle en voksen hva de har lest om. Det er en fordel hvis barna også kan få snakket om boka på sitt morsmål. Da blir det samtidig en god anledning til å høre om barnet har forstått innholdet i boka.

Bøkene som barnehagen låner på biblioteket, stilles ut i garderoben og lånes ut til foreldre. Biblioteket sørger for å skaffe bøker på språk som er representert i barnegruppa. For mange foreldre har det vært gledelig å oppleve at barnehagen setter fokus på og verdsetter barnas morsmål.

Lær meg norsk før skolestart

Metoden i «Lær meg norsk før skolestart» som har blitt utviklet gjennom flere år, har befestet seg som en modell til bruk i barnehagene i bydel Bjerke i Oslo kommune. Den teoretiske forankringen som brukes i Språkløftet er basert på et sosio-kulturelt syn på læring. Ideen er at læring er et fellesprosjekt og at læringen angår flere enn det enkelte individet. Barnet er aktivt i interaksjon med den eller de omgivelsene det befinner seg i og ikke en passiv mottaker av informasjon. Barnet er ikke en passiv mottaker av læring, men en aktør som medvirker til sin egen læring i relasjon og interaksjon med barn og voksne i omgivelsene. I barnehagen er det av stor verdi at den voksne støtter barnas språklige initiativ og kan være av betydning for hvor aktivt barnet vil være i sin språktilegnelse. Man må legge til rette slik at barnet kan spille en aktiv rolle i samtalen og kan få en ledende rolle selv om barnet er mindre kompetent enn den voksne. Det er viktig å legge til rette for at det utvikles gode språkmiljø som fremmer språkutvikling både på norsk og på morsmål.

Språkgrupper

Den systematiske språkstimuleringen foregår i ca. 20 minutter én til to ganger per uke. Gruppene består av majoritets- og minoritetsspråklige barn som ledes av en voksen. Intensjonen og målsettingen med å ha med majoritetsspråklige barn i språkgrupper er at barna på tvers av språk og kultur skal ha gode, positive opplevelser sammen. Slik skapes nysgjerrighet om språk som igjen bidrar til å gi det status til å kunne flere språk. Språkgruppen er et vesentlig bidrag i å inkludere, involvere og integrere. Språket læres gjennom motivasjon, identifikasjon og erfaring med andre og via betydningsfulle tilknytningspersoner ved glede, trygghet, oppmuntring, respons og anerkjennelse.

Bruk av bøker

I prosjektet er det lagt vekt på at språk stimuleres gjennom

I PROSJEKTET ER DET LAGT VEKT PÅ AT SPRÅK STIMULERES GJENNOM LITTERATUR. BOKA OG EVENTYRET HAR FÅTT STOR Plass.

litteratur. Boka og eventyret har fått stor plass. I en språk-gruppe med to til fire barn leser de voksne bøker for barna. De voksne tilrettelegger lesingen etter barnas nivå og behov for støtte for å kunne forstå innholdet. De voksne bruker konkrete for å tydeliggjøre ord og innhold i bøkene. Bøker, eventyr og fortellinger formidles gjennom at barnet først presenteres for et skjelett av historien. Denne bygges gradvis ut med flere og flere detaljer, som til slutt utgjør hele fortellingen.

Poenget er å gi barnet en forforståelse av innholdet i fortellingen, for så stadig å tilføre nye enkeltelement (ord, begrep) som til sammen skaper en sammenhengende språklig og strukturell helhet. I prosessen utvikles det språkkompetanse gjennom at man har et felles innhold å forholde seg til og snakke om.

Tempoet i arbeidet er avhengig av barnets forståelse, språklige kapasitet og evne til å se sammenhengene. Ett viktig poeng er ikke å undervurdere barnets intellektuelle og emosjonelle kapasitet når man velger innhold eller fortelling.

Samtalen og samtalenes kvalitet spiller en viktig rolle i et prosjekt som har språk og språkutvikling som hovedområde. Det bygges på innsikt fra flere hold for å prøve å komme fram til kvalitative trekk ved samtaler mellom voksne og barn.

Foreldrenes rolle i språkarbeidet

Et åpent og nært samarbeid mellom foreldre og barnehagepersonell om språkutviklingen har stor verdi. Den individuelle samtalen med foreldrene om språk betyr mye. I prosjektet er det kjøpt inn «klasesett» av norske barnebøker oversatt til ulike morsmål. Disse bøkene lånes ut til foreldre som bruker dem sammen med sine barn hjemme.

Barnebøker og eventyr på ulike morsmål er mye brukt i prosjektet i bydel Bjerke. Foreldrene oppmuntres til å fortelle eventyr og lese bøker for sine barn hjemme. «Jeg visste ikke at det fantes så mange barnebøker på mitt morsmål», sa flere foreldre etter et foreldremøte som handlet om hvordan barnehagen og foreldrene kan samarbeide om barns språkutvikling.

Alle beskriver viktigheten av å ha et godt morsmål og at

de snakker med foreldrene om dette. "Vi må legge til rette for inkluderende aktiviteter for alle, og vi må få opp barnas stolthet over eget morsmål", svarte en ansatt på spørsmål om morsmålets betydning.

For mer informasjon henvises det til prosjektets hjemmeside: www.lærmegnorskførskoletart.no

SPRÅKPEDAGOGER

I arbeidet med å følge opp barns språkutvikling, har bydel Søndre Nordstrand i Oslo erfaring med nødvendigheten av et godt og nært samarbeid mellom flere instanser og mellom ulike nivåer. Dette ble lagt til grunn da bydelen deltok i Språkløftet og valgte sin modell for språkstimulering. For å støtte enkelte barns språkutvikling har bydelen ansatt ni språkpædagoger.

En «Tre-trinns-rakett» – bydelens modell for systematisk språkstimulering i barnehagen – ble utarbeidet i prosjektperioden. Bydelens faglige utgangspunkt for språkarbeid er vektlegging av tidlig og forebyggende arbeid med vekt på språkstimulering i lek og andre sosiale sammenhenger.

I samarbeid med PPT hadde Pedagogisk fagsenter allerede før Språkløftet ble igangsatt, etablert en tenkning rundt barns språkutvikling som baserte seg på forskningsbasert kunnskap om barns språkutvikling.

Språkarbeidet i bydelen bygger på denne kunnskapen:

- Leken er førskolebarnas viktigste læringsarena
- Fokus på utvikling av barns språkferdigheter og fortellerkompetanse
- Fokusord – gi barna ord og replikker som de har behov for i leken
- Kunnskap er erfaringsbasert – barn lærer gjennom det de opplever og erfarer og må få førstehånds erfaringer

Dette er tenkningen som ligger til grunn for tiltakene knyttet til «Tre-trinns-raketten»

Det er sammenheng mellom det som skjer i de særskilte språkgruppene, i ordinære språkgrupper og på avdelingen. Involverte ansatte samarbeider slik at det blir sammenheng

*På vei tilbake til barnehagen
med en kjerre full av bøker*

og helhet i språktilbudet til det enkelte fokusbarnet.

Språktiltak ledet av prosjektets språkpedagog (trinn 1)

Språkpedagogen setter sammen grupper på ulike måter; fra enkeltbarn til grupper med to – fem barn. Hvert av fokusbarna deltar i en slik gruppe to ganger per uke gjennom hele prosjektperioden. Aktivitetene i gruppene blir gjennomført innendørs og utendørs, avhengig av tema. Språkpedagogen deltar ofte i rutinesituasjoner og i planlagte eller spontane lekegrupper og blir på den måten en god rollemodell for de øvrige ansatte når det gjelder bruk av språk generelt og fokusord spesielt.

I hele barnehageområdet arbeides det med det samme temaet. Dette sikrer kontinuitet for barna. I samarbeid med barnehageområdets språkpedagog og pedagogiske ledere utarbeider prosjektets språkpedagog hver måned periodeplaner knyttet til det aktuelle temaet. Planene inneholder generelle arbeidsmål som gjelder alle fokusbarna, oversikt over hvilke fagområder i Rammeplanen som er involvert og hvilke tiltak som skal gjennomføres. Hver måned blir det utarbeidet månedsbrev til foreldrene som oppsummerer arbeidet i måneden som er gått, og informerer om planer for neste måned. Bøker, sanger, rim og regler blir beskrevet og legges ofte ved brevet. Fokusord som skal brukes i neste periode er alltid vedlagt.

Språkgruppe ledet av barnehageområdets språkpedagog (trinn 2)

Barnehageområdets fast ansatte språkpedagog har regelmessige språkgrupper med samtlige barn. Fokusbarna deltar sammen med de øvrige barna og får derved et "forsprang" fordi tema, fokusord og språkesker allerede er kjent fra språkgruppe med prosjektets språkpedagog.

Det allmennpedagogiske arbeidet på avdelingen (trinn 3)

Arbeid med "Tre-trinns-raketten" krever samarbeid på forskjellige plan og mellom mange ansatte. Barnehagene i hvert barnehageområde jobber med det samme temaet samtidig, og det lages språkeske til hvert tema. Det er opp til hver avdeling hva de vil legge vekt på innenfor hvert tema, men språkesken og fokusordene er felles; både i de ulike

barnehagene og på alle tre arenaer der barnet deltar i den enkelte barnehage. På den måten møter barna de samme fokusordene uansett hvilken avdeling de går til for å leke. Alle voksne i barnehagen kan samtale med barna om det samme temaet og kan bruke de samme fokusordene. Den daglige gjentakelsen er viktig; barna ser og hører ordene på avdelingen, i språkgruppe med barnehageområdets språkpedagog én gang per uke og i språkgruppe med prosjektets språkpedagog to ganger per uke.

Generelt for alle barna rapporteres det om utvidet ordforråd og økt språklig bevissthet. Barna ble bedre til å konsentrere seg og lærte å fortelle sammenhengende. I 2010 kunne en av skolene som deltok i prosjektet, fortelle at de så resultater fra barnehagenes systematiske arbeid med språk, og for første gang på mange år kunne de samle klassen til felles høytlesning allerede ved skolestart.

I det videre arbeidet i bydelen vil modellen med Tre-trinns-raketten endres til å bestå av følgende tre trinn:

- (1)** Språkgruppe med barnehageområdets språkpedagog
- (2)** Det allmennpedagogiske arbeidet på avdelingen
- (3)** samarbeid med foreldrene for å sikre et språklig læringsmiljø også i hjemmet.

*Rapporten fra bydel Søndre Nordstrand kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Soendre-Nordstrand>*

SPRÅKTILTAKSPLANER

I Tromsø kommune ble det i løpet av prosjektperioden utarbeidet språktiltaksplaner for barn med behov for ekstra språkstimulering. Språktiltaksplanen brukes aktivt og sikrer at det settes av tid til systematisk språkarbeid i barnehagen. De individuelle tiltaksplanene utarbeides på bakgrunn av hva det enkelte barn har behov for og beskriver både omfang, tid og innhold. Eksempel på en språktiltaksplan er nærmere beskrevet i rapporten fra Tromsø kommune.

*Rapporten fra Tromsø kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Tromsoe.-Sluttrapport>*

TILTAKSPLAN FOR KVALITET I BARNEHAGENS SPRÅKMILJØ

I Skien kommune er modellen for systematisk språkstimulering i barnehagen lagt inn i *Tiltaksplan for kvalitet i språkmiljøet i Skien barnehager* – som alle barnehagene i kommunen skal følge. Skien kommune peker på at det skal skje en strukturert og systematisk språkstimulering i barnehagen. Barna bør deles i grupper hver dag, slik at de får god voksenkontakt og oppfølging. Språk læres i lek og samspill med andre barn og voksne, og det er viktig med engasjerte voksne i god relasjon til barn. Å anerkjenne alle barns morsmål er en grunnleggende forutsetning, også tegnspråk eller annen alternativ kommunikasjon for de som bruker det. Språkstimulering skjer i alle situasjoner gjennom barnehagedagen og hjemme og et godt foreldre-samarbeid er avgjørende for at den tidlige innsatsen som blir gjort i barnehagen skal lykkes.

På bakgrunn av teori og forskning om generell språkutvikling og flerspråklig utvikling er det valgt å satse på fire målsetninger i språkarbeidet.

- **Styrke begrep og ordforråd**
Innenfor denne målsetningen er det lagt vekt på å: Samtale om erfaringer og lek, lære sanger og regler, bruke spill og lek i systematisk oppbygging av språket, lese for barnet hver dag.
- **Styrke fortellerevnen**
I Skiens rapport finnes en rekke gode ideer til hvordan det kan arbeides med samtale og fortellinger for å styrke fortellerevnen.
- **Styrke språklig bevissthet**
I rapporten gis det eksempler på lytteleker som kan vekke barnets auditive oppmerksomhet. Det er eksempler på rim og regler, eksempler på lek med setninger, ord, stavelse og lyder. Det gis også ideer til hvordan skriftspråket kan stimuleres ved å bruke både norsk og morsmålet. For eksempel i form av lekeskriving på morsmål og norsk.
- **Styrke foreldremedvirkning**
I løpet av prosjektperioden er foreldrene blitt invitert til barnehagene for å ta del i språkaktiviteter sammen med barna. Det er lagt vekt på å involvere foreldrene i det som

foregår i barnehagen. Foreldrene har fått med seg litteratur på morsmålet hjem slik at det har kunnet lese på morsmålet for barna. Rapporten gir en utfyllende liste over ting som kan gjøres i samarbeidet med foreldrene.

Rapporten fra Skien kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skien.-Sluttrapport>

EN RØD TRÅD FRA BARNEHAGE TIL SKOLE

I Skien legges det vekt på at arbeidet i skolen skal henge sammen med arbeidet som foregår i barnehagen. Språkstimuleringsmodellen i skolen bygger på samme mal som modellen i barnehagen. Modellen for skolen er en påbygning av denne og bygger på mer teori som retter seg direkte mot lese- og skriveopplæringen. Det blir lagt vekt på systematisk og grundig arbeid med styrking av ordforråd, begrepsinnlæring, fortellerevne og innlæring av ulike lese- og læringsstrategier.

Forståelig opplæring for alle elever

Hovedmålsettingen ved modellen i skolen er forståelig opplæring for alle elever. For å lykkes med dette er det viktig at elevene opplever et trygt miljø der det er greit å spørre om det en ikke forstår, og der både lærere og medelever kan støtte opp om dette.

Ved avslutning av prosjektet uttrykte noen av lærerne at de trodde de var ganske gode til å snakke på en slik måte at alle forstod, men de har erfart i prosjektet at de nå er blitt langt bedre til å sikre seg at alle ord blir forstått i undervisning, aktiviteter, samtale og lesing.

Det legges ned mye arbeid i å gjøre leseleksa forståelig for alle. Dette samsvarer med Bøyesen og Mossige (2009) som mener det må legges større vekt på leseforståelse og sammenheng mellom språk og lesning også i begynneropplæringa for seinere å kunne lese med god forståelse.

For å kunne mestre tekster som elevene møter på et høyere nivå, lærer elevene ulike lese- og læringsstrategier. Pedagogisk senter i Skien har utarbeidet et hefte der ulike strategier er skissert og forklart.

Veggene i Leie barnehage bærer preg av at her settes språk og arbeid med konkreter i fokus

Foto: Fredrikstad kommune

HÅNDBOK FOR DEN FLERKULTURELLE BARNEHAGEN OG SKOLEN

For å styrke kvaliteten på opplæringen i barnehage og skole i Fredrikstad kommune har virksomhetene i samarbeid med Høgskolen i Østfold utviklet modeller for språkopplæring av flerspråklige barn. Modellene er beskrevet i håndbøker og skal danne grunnlag for opplæringen i barnehager og skoler. Håndbøkene er ment som veiledning i hvordan man kan legge til rette for utvikling av en flerspråklig barnehage og skole.

Et viktig tiltak i Fredrikstad har vært å styrke barnas flerspråklige kompetanse det siste året før skolestart og det første året i skolen. Morsmålsassistent og tospråklig lærer har gjennomgått temaet i forkant av felles innlæring i gruppe eller klasse. I tillegg til å lette innlæringen på norsk, har det bidratt til å styrke morsmålet.

I «Håndbok for den flerkulturelle barnehagen» er det et kapittel om språkstimulering. Det sier noe om hva som er gode språklæringssituasjoner og gir eksempler på generelle språkstimuleringstiltak, både for – og etterarbeid i tillegg til konkrete tips.

Håndboka har en rekke gode ideer og kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-barnehagen>

I «Håndbok for den flerkulturelle skolen» er det kapitler både om flerspråklighet og andrespråkutvikling, faglæring og språk i den flerkulturelle skolen. Dessuten er det et kapittel om lesing i det flerkulturelle klasserommet.

Også i dette heftet er det mange konkrete tips til undervisningen og «Håndbok for den flerkulturelle skolen» kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-skolen>

ORDFORRÅD OG BEGREPSREPERTOAR SOM GRUNNLAG FOR LESEFORSTÅELSE

Utdanningsetaten i Oslo kommune har hatt en omfattende satsing på leseopplæring. På lik linje med flere kommuner viser Utdanningsetaten til studier der sammenhengen mellom

elevenes vokabular er avgjørende for om de lykkes i skolen. Det refereres til teori der godt planlagt og kontekstualisert presentasjon av nye ord før og i begynnelsen av leseopplæringen anbefales (Biemiller, 2001). I følge Øzerk (2006) vil mer innholdsorientert og forståelig opplæring samt mer samarbeid og samhandling føre til bedre læring.

Strukturert opplæringsprogram

Utdanningsetaten i Oslo har valgt å satse på Tidlig Innsats – Early Years – som ett av tiltakene i språkstimuleringen i Språkløftet.

Tidlig Innsats – EarlyYears (TIEY) er et opplæringsprogram som både omfatter organisering og metodikk i opplæringen. Programmet har et strukturert klasseromsprogram der klasserommet innredes i stasjoner og aktiviteter som bygger opp under utvikling av alle de grunnleggende ferdighetene. Elevene deles inn i grupper som består av fire til seks elever med tilnærmet lik lesekompetanse. Gruppene settes sammen på bakgrunn av kartlegging, observasjon og dokumentasjon. Etter hvert som elevene utvikler sine leseferdigheter, endres gruppesammensetningen. En av stasjonene i klasserommet er lærerstyrt. De andre stasjonene er selvinstruerende. Alt materiellet elevene skal bruke, finnes på stasjonen, og elevene får oppgaver tilpasset sitt nivå. På den lærerstyrte stasjonen foregår veiledet lesing og leseopplæring.

Veiledet lesing er et helhetlig leseprogram hvor det å lytte, tale, lese og skrive er likeverdige komponenter. Det innebærer mer enn bare den tekniske delen av lesingen. Språkstimulering med utvidelse av ordforråd og begrepsapparatet på norsk utgjør en vesentlig del av veiledet lesing. Målet med veiledet lesing er at elevene skal utviklet gode lesestrategier, mestre nye tekster og konstruere mening ved hjelp av kritisk lesing.

I sluttrapporten for Språkløftet fra Utdanningsetaten i Oslo finnes en innholdsrik beskrivelse av opplæringsprogrammet.

Rapporten kan lastes ned her <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Utdanningsetaten> ■

OVERGANG MELLOM BARNEHAGE OG SKOLE

Skal barna gjøres klare for skolen, eller skal skolen gjøres klar for barna? Spørsmålet stilles i St.meld. 41 (2008–2009): Kvalitet i barnehagen s. 84.

De første skoleårene kan være avgjørende for trivsel og lærelyst i mange år framover i en elevs liv. Det er derfor viktig at barn får en positiv opplevelse av å starte på skolen. Barnehage og skole er forpliktet gjennom forskrifter til å samarbeide. Temaet god overgang mellom barnehage og skole er viet mye oppmerksomhet de senere årene. I mange kommuner er det derfor utarbeidet rutiner for overgangen mellom barnehage og skole. Flere av kommunene som deltok i Språkløftet, har iverksatt ekstra tiltak rundt overgangen fra barnehage til skole utover de ordinære overgangsrutinene i kommune. Tiltakene ivaretar barn med flerspråklig bakgrunn, i det de omhandler språktiltak for barn, medvirkning for flerspråklige foreldre, i tillegg til samarbeid og faglig utvikling for personalet.

For å kunne få til en god sammenheng mellom barnehage og skole, er det en forutsetning at det eksisterer en faglig tillit og gjensidig respekt for hverandres oppgaver. Samarbeidet bør bygge på et likeverdig partnerskap.

Mange av deltakende kommunene har gjennom prosjektperioden høstet nyttige erfaringer med erfaringsutveksling, hospiteringsordninger, faglig utveksling og felles kompetanseheving.

SAMARBEID MELLOM PERSONALET I BARNEHAGE OG SKOLE

«Samarbeidet mellom barnehage og skoler er en vinn-vinn-situasjon», sier Lillann Fanuelssen, rektor på Åssiden skole i Drammen.

Samarbeid mellom lærer og førskolelærer kan bidra til å sikre en sammenheng i læringsløpet, der en felles forståelse av barns erfaringer og læring videreføres fra barnehage til skole. At overgangen fra barnehage til skole oppleves som god for barnet, kan bli det bestemmende for den videre skolegangen, for selvbildet og senere livskompetanse (Rapporten fra bydel Grorud, Oslo kommune).

I rapporten fra bydel Stovner i Oslo kommune påpekes at *Det er viktig at barnehager og skoler har et samarbeid vedrørende sine fagfelt. For å lykkes er det viktig at samarbeidet forankres på ledernivå og systemnivå for å unngå at det er avhengig av personer.*

Samarbeidsmøter

Utover de ordinære møtene i forbindelse med overgang fra barnehage til skole, har de i prosjektet i Bærum kommune lagt til to samarbeidsmøter mellom barnehage og skole. På det ene møtet, om våren, har personalet i barnehagen beskrevet konkret hvordan de jobbet med barna. Dette gir lærerne et grunnlag de kan bygge videre på når de mottar 1.trinnselevne etter sommeren. Litt utpå høsten er det et oppfølgingsmøte, der skolen beskriver deres opplevelse av hvordan det går med elevene. Dette hadde ikke vært gjort tidligere, og ble samtidig en form for evaluering av arbeidet som var gjort i barnehagen. Et eksempel på uttalelse fra en 1.trinnslærer: «Vi merker godt at barnehagene har jobbet mye med barnas språk!»

Andre kommuner rapporterer også om slike samarbeidsmøter mellom barnehage og skole. Møtene har blant annet bestått av samtaler og diskusjoner rundt metoder, innhold, informasjonsflyt og samarbeid med foreldre. Det oppleves som viktig at barnehage og skole har et samarbeid vedrørende sine fagfelt. Det er både nyttig og inspirerende å dele kunnskap.

Et kriterium for å få til møtene, er at det forankres på ledernivå, og at det er satt inn i et system med hensyn til innkalling, innhold og praktiske ordninger.

Utdanningsetaten i Oslo rapporterer at prosjektet har bidratt til en positiv utvikling av det pedagogiske samarbeidet mellom skoler og barnehager som har deltatt i Språkløftet. Det ble etablert samarbeidsmøter mellom barnehager og skoler. Som eksempel på en måte å skape felles faglig forankring av samarbeidet på, nevner Utdanningsetaten i sin rapport en felles tabell mellom Rammeplanen for barnehager og Kunnskapsløftet. For å vise sammenhengen mellom de to planene er utvalgte deler av de to planene satt sammen i en felles tabell med to kolonner, en for rammeplanen og en for kompetansemål etter 2. trinn. Med utgangspunkt i tabellen kan barnehagen informere hvordan de arbeider for å bidra

DET ER VIKTIG MED EN GOD DIALOG MED FORELDRENE, BLANT ANNET FOR Å KUNNE KJENNE TIL BARNETS FORHISTORIE OG MIGRASJONSERFARINGER, OG DESSUTEN FOR Å FÅ KUNNSKAP OM BARNAS SPRÅKUTVIKLING OG SPRÅKERFARING.

SKEDSMO KOMMUNE

T.h.: Foreldre deltar aktivt på foreldremøte i Skien kommune

til at barna oppnår kompetanse. Skolen på sin side kan fortelle hvordan de arbeider for at elevene skal kunne noe om det samme temaet. Dette tydeliggjør også forskjellen mellom virksomhetenes oppdrag.

Hospitering

Flere skoler og barnehager som samarbeider om de samme barna, gjennomfører gjensidig hospitering i hverandres virksomheter. En slik hospitering gir et godt innblikk i hvordan det pedagogiske arbeidet gjennomføres, og det kan bidra til ideutveksling. Fra Bjørndal skole i Oslo rapporterte de blant annet dette: Prosjektleder på skolen besøkte barnehagen og fikk oppleve hvordan språkopplæringen i barnehagen foregikk. Språktreningen i barnehagen var temabasert ut fra barnehagens årsplaner. I ettertid fokuserte skolen sterkere på flere elementer fra barnehagens metodikk, bla. vektlegging av bruk av konkrete og muntlig bruk av språket gjennom samtale.

I Bærum kommune har også prosjektet hatt en hospiteringsordning knyttet til overgangen mellom barnehage og skole. Hensikten er å lære hverandre å kjenne, utveksle erfaringer, fremme samarbeid og helhetlig tenkning rundt overgangen fra barnehage til skole. Om våren hospiterer lærere som skal jobbe med høstens 1.trinn, i barnehage. De får se hvordan barnehagen jobber med de eldste barna og lærerne blir litt kjent med noen av elevene de skal følge opp etter sommerferien. Om høsten har pedagoger fra barnehage hospitert i 1. trinn på skolen. Der har de fått se hvordan undervisningen er i en 1. klasse, de har sett igjen noen av sine gamle barn og sett hvordan de fungerer i skolesystemet. Under hospiteringen har pedagogene vært to fra samme tjenestested, slik

at man har hatt noen å diskutere og reflektere sammen med i etterkant.

For å utveksle ideer har personalet i skole og barnehage også besøkt hverandre og sett på materiell til bruk i språkopplæringen. I Bærum har de språkrom både i barnehage og på skolen. Ved å besøke språkrommene på de forskjellige stedene har nyttige ideer og tips blitt utvekslet. Mye av det samme materialet er benyttet i barnehage og skole, noe som har skapt gjenkjennelse og mestring ved overgang fra å være barnehagebarn til å bli skoleelever.

PLANER FOR OVERGANG BARNEHAGE – SKOLE

Prosjektet i Tromsø kommune har utarbeidet overgangsrutiner fra barnehage til skole for alle barn i kommunen. I tillegg kommer noen tiltak som gjelder de flerspråklige barna. I løpet av prosjektet er det utarbeidet en detaljert veiledning som gir god beskrivelse av de ulike tiltakene, både om formål og gjennomføring. Veiledningen beskriver blant annet språkmappa og hvordan den opprettes, innhold på møtet med skolen der behov for særskilt språkopplæring meldes og om gjensidig hospitering. Rutinene er prøvd ut og gjort gjeldende som rutiner i kommunen. Eksempel på Overgangsskjema for flerspråklige barn, Informasjon til skolen og Veiledning til overgangsrutiner for flerspråklige barn, finnes i rapporten fra Tromsø kommune.

*Rapporten fra Tromsø kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Tromsoe.-Sluttrapport>*

Foto: Skien kommune

OVERGANGSSAMTALEN MED FORELDRE

Drammen kommune har utarbeidet og tatt i bruk rutiner for overgangssamtale. Det er en modell hvor foreldre, førskolelærer og lærer har felles erfaringsdeling om barnets språklige utvikling og sosiale kompetanse.

Samtalen gjennomføres på skolen, og det er rektor som inviterer, mens barnehagen gir invitasjonen direkte til foreldrene. Samtalen varer i en time. Det er utarbeidet en veiledende agenda for samtalen.

Samtalen dreier seg både om barnets språklige og sosiale utvikling, om hva barnet møter i skolen og skolens forventninger til foreldrene. Det legges vekt på foreldrenes forventninger og spørsmål til skolen.

Foreldrene opplever overgangssamtalen som et godt tiltak. De opplever at møtet har bidratt til å etablere god relasjon med kontaktlærer. De uttrykker også at det er trygt og godt at førskolelærer er med som et bindeledd. Førskolelærerne sier at overgangssamtalen har ført til et bedre samarbeid med skolen. Barnehagen har fått større kunnskap om hva som møter barnet på skolen, og hva som trengs av språklige ferdigheter. Lærerne opplever at informasjonen som kommer fram i overgangssamtalen, er nyttig og tilstrekkelig for å kunne tilrettelegge undervisningen best mulig ved skolestart.

I rapporten fra Drammen kommune finnes både en veiledende mal for samtalen og en oversikt over hva som må være på plass for at samtalen skal bli vellykket.

Rapporten fra Drammen kommune kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Overgangssamtale>

FORELDREMØTE FOR FLERSPRÅKLIGE FORELDRE

Hvert år i mars arrangerer Rykkinn skole i Bærum kommune et eget møte for foreldre til flerspråklige skolestartere. Til stede på møtet er styrere fra barnehagene, lærere, SFO-ansatte, rektor og tolker i tillegg til foreldre. På møtet informeres det blant annet om barnehagens arbeid fram mot skolestart og om hvordan skolen tar i mot skolestarterne. Hensikten med møtene er blant annet at foreldrene skal få informasjon, slik at de opplever overgangen til skolen som trygg og forutsigbar. Ved å invitere til slike mindre møter er det ønskelig at foreldre deltar med spørsmål, kommentarer og innspill for på den måten å bli involvert i samarbeidet med skolen. Det stilles ut barnelitteratur på flere språk og viktigheten av videre utvikling av barnas morsmål er også tema.

Møteinvitasjonen sendes via barnehagen som har gitt muntlig invitasjon i tillegg til skriftlig til hvert barns foreldre. For å legge til rette for at flest mulig får anledning til å komme på møtet, som holdes på kveldstid, gis det tilbud om barnepass fra en SFO-ansatt. Møtene er godt mottatt av foreldrene, med godt frammøte.

De samme foreldrene inviteres til et nytt møte på høsten når barna har begynt på skolen. I Skien kommune blir det arrangert foreldrefest i forbindelse med overgang fra barnehage til skole. Da blir det snakket om

hvor viktig foreldrene er i forhold til barnas utvikling og læring i barnehage og skole. Foreldrenes forventninger til skolen og skolens forventninger til foreldrene er også tema. Ett år før barna skal begynne på skolen, blir det arrangert foreldremøte på skolen der barna skal begynne. På møtet får foreldrene informasjon om innholdet i barnehagen det siste året, og rektor ved skolen forteller om innskriving, besøksdag og om tiltak for å trygge overgangen til skolen.

OVERFØRINGSMATERIELL VED OVERGANGEN FRA BARNEHAGE TIL SKOLE

Fra rapporten fra bydel Søndre Nordstrand i Oslo kommune leser vi blant annet: Målet med å sikre barna en god skolestart forutsetter et nært samarbeid med de foresatte. For barna er det viktig med en helhet og sammenheng slik at overgangen blir så naturlig som mulig.

På årshjulet for overgangen fra barnehage til skole er det flere kommuner som har avslutningsmøter med foresatte og skolestarterne. På møtene gjøres det avtale med foresatte om hvilken informasjon som skal overføres til skolen. Et skjema i seg selv kan være utilstrekkelig, personlig kontakt er derfor viktig for å kvalitetssikre informasjonen. Her under følger eksempler på dokumentasjon som kan følge barnet over i skolen.

- **«Barnets språkhistorie» fylles ut** sammen med foresatte når barnet begynner i barnehagen. Denne justeres etter hvert og overføres til skolen sammen med en vurdering av barnets språkkunnskaper på norsk og morsmål.
- **Vurdering av barnets språkkunnskaper.** Et eget skjema som fylles ut før innskriving til skolen, og som oppdateres kort tid før barnet skal overføres til skolen. Denne fylles ut av pedagogisk leder sammen med foresatte.
- **Språkperm/Språkmappe** benyttes mange steder. Barnas språkmapper i barnehagen viser barnets språkutvikling over tid. Språkpermen/språkmappa inneholder for eksempel beskrivelser av hva barnet har hatt av tema, hvilke bøker og eventyr som er brukt, sanger, rim og regler. Her samles også bilder fra turer, tegninger og annet arbeid som barnet

har utført. Analyse av barnas språkutvikling og oversikt over barnets språkhistorie følger barnet over til skolen.

SKOLESTARTERNES MØTE MED SKOLEN

I Grorud bydel i Oslo kommune er det lagt inn i rutineene at barna besøker skolen flere ganger de to siste årene de går i barnehagen.

I Skien kommune er det gode erfaringer med at fem-åringene inviteres til ulike arrangement ved skolen. Det kan være fester, idrettsarrangement eller besøk av kunstneriske utøvere. Da sitter førskolebarna som tente lys på første benk!

På Rykkinn skole i Bærum kommune er 4. trinnselevne faddere for de som begynner i 1. klasse. På våren før de eldste barnehagebarna skal begynne på skolen, har skolen og barnehagen samarbeidet om opplegget Lesevenner. Da har de blivende faddere fått velge seg en bok ut fra et lærerstyrt utvalg, øvd seg på å lese høyt hjemme, for så å lese for «sitt» fadderbarn.

Tilbakemeldingene på opplegget er meget positive. De eldste barna i barnehagen opplever det som trygt og godt å bli kjent med sin fadder før de begynner på skolen. Aller helst ønsker de å begynne i den klassen der fadderne går.

På høsten, når barnehagebarna er blitt skoleelever, har Lesevenner blitt videreført som Lesekompiser. Da legges det til rette for at fadderne, som har blitt 4. trinnselever, har lesestunder for sine fadderbarn på skolen. ■

INVOLVERING AV FORELDRE

Vi vet fra forskning både i Norge og andre land at foreldres engasjement og involvering i barns skolearbeid er svært viktig for barns motivasjon, interesse og læring (Nordahl, 2007). Samtidig vet vi at foreldre er interessert og ønsker å hjelpe barna sine, men vet ikke helt hvordan de kan bidra (Bouakaz, 2007). Dersom foreldre ikke kjenner det norske opplæringssystemet og kanskje mangler ferdigheter i norsk, kan det være en hindring for å involvere seg i barnas skolearbeid.

Dette er bakgrunnen for at kommunene som deltok i Språkløftet, skulle tilby norskopplæring for foresatte til barna som ble fulgt i prosjektet. I flere av kommunene ble det eksisterende tilbudet benyttet. Her følger to eksempler på kurs som ble opprettet i forbindelse med Språkløftet.

NORSKKURS FOR KURDISKE MØDRE

I den bydelen i Trondheim som deltok i Språkløftet, bor det mange kurdiske familier. Blant dem er det mange av fedrene som er pendlere. De er mye borte på ukedagene, noe som betyr at det ofte er mødrene som får ansvar for å hjelpe barna med for eksempel lekser. Mange av mødrene har kommet til Norge gjennom familiegjenforening, har bodd mange år i Norge, og har hatt lite norskkunnskaper. Før prosjektet startet, hadde det lenge vært et ønske om å få tilbud om norskkurs i bydelen.

Deltakelse i prosjektet gjorde det mulig å starte et norskkurs for kurdiske mødre i bydelen. Kurset holdes på den skolen som er involvert i prosjektet. Voksenopplæringssenteret sørger for lærer til kurset. Da kurset startet opp, fikk mødre som hadde barn uten barnehageplass, mulighet til barnepass i den perioden de selv deltok på kurset. Både kurset og barnepass var gratis. Etter hvert var det færre mødre som benyttet seg av barnepass-ordningen. De søkte i stedet om ordinær barnehageplass. Ordningen med gratis barnepass ble derfor avsluttet.

Det har vært holdt norskkurs siden våren 2008 og tilbudet fortsetter. Det har hovedsakelig vært kurdiske mødre, men også mødre fra andre språkgrupper deltar på kurset. Norsk-kurset har gode resultater og det er enkelt å rekruttere mødre til kursene. Mange av mødrene har bestått norskprøve 1-3 både skriftlig og muntlig.

Mødrene uttrykker at de gjennom kurset har fått bedre selvtillit, de har blitt tryggere i foreldrerollen og de har blitt mer i stand til å hjelpe barna sine med lekser. Noen av mødrene som har deltatt på kurset, har fått seg jobb eller praksisplass. Andre har startet på grunnskoleopplæring for voksne.

Rektor ved skolen der kursene holdes ser på dette som et godt tiltak i forhold til samarbeid mellom hjem og skole. I forbindelse med Språkløftet ble det laget materiell til bruk i barnehage og skole. Det er utarbeidet temahefter i tilknytning til temaplanen. Noen av de samme temaene brukes i undervisningen på norskkurset, og da kan også materialet benyttes.

FORELDREVEILEDER

Som et redskap foreldrene kan bruke for å støtte opp om barnehagens og skolens språkopplæring, er det laget en foreldreveileder knyttet til hvert av de ulike temaene, som det arbeides med i barnehage og skole Trondheim. Foreldreveilederen kalles tema-ark i kommunikasjon med foreldre. Tema-arkene har en forside og en bakside. Forsiden består av ni bilder knyttet til temaet med norske ord under hvert bilde. Til hvert bilde er det også en tom linje der barnet eller foreldrene har mulighet til å skrive ordet på sitt morsmål. På baksiden er det skrevet tips til hva foreldre og barn kan snakke om og hvordan de kan jobbe med temaet hjemme. Et nytt tema-ark deles ut i starten av hver måned i det et nytt tema introduseres. Tema-arkene brukes både i barnehagen og skolen og deles ut til alle barn og foreldre.

Les mer om norskkurset og foreldreveilederen i rapporten fra Trondheim kommune her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Trondheim.-Sluttrapport>

Foto: Trondheim kommune

Norskurs for kurdiske mødre
på Saupstad skole i Trondheim

NORSKKURS FOR MØDRE I BYDEL SØNDRE NORDSTRAND I OSLO KOMMUNE

På Bjørndal skole, en av skolene som deltok i Språkløftet i bydel Søndre Nordstrand, ble det arrangert norskurs i samarbeid med barnehagen og voksenopplæringen. Målgruppen for det første kurset var foresatte til barna som var involvert i Språkløftet. I tillegg ble andre foresatte invitert. Mange var interessert i å delta og dermed ble det opprettet to kurs med mulighet for en nivåddifferensiering. Hvert kurs gikk over 60 timer, fordelt over noen måneder. Noen deltagere valgte å benytte seg av to kursrekker og fikk dermed dobbelt antall med timer.

Undervisningsmaterialet ble valgt på bakgrunn av den enkelte deltakers behov og i forhold til temaer. Det ble brukt materiale som ble utarbeidet i tilknytning til kurset i tillegg til tekster hentet fra forskjellige lærebøker, aviser og lignende.

Ved siden av norskopplæring (grammatikk, uttale, setningsoppbygging o.l.) ble det arbeidet med ulike temaer på kurset:

- Foreldre i skolen
- Skole-hjem samarbeid
- Barn og språkutvikling
- Barn og fritidsaktiviteter
- Barn, kosthold og helse
- Barn og påkledning
- Oppfølging av skolearbeid
- Yrkesgrupper og fag i skolen
- Barn - voksenrelasjoner

Foto: Bærum kommune

Flerspråklige bøker som foreldre og barn kan låne med seg hjem

Undervisningen ble lagt opp slik at deltakerne var mest mulig aktive og fikk praktiske øvelser knyttet til hvert tema. Eksempler på slike øvelser: Å foreta telefonsamtale til skolen for å gi beskjed om sykt barn, skrive melding til skolen om fri, pakking av skolesekk.

Deltakerne var svært fornøyde med kurset. Kurset hjalp dem til å forstå beskjeder fra skolen, og det ble enklere å ta kontakt med skolen. Ved å kjenne det norske skolesystemet og ha blitt flinkere i norsk, er det lettere å møte på foreldremøter og involvere seg i barnas skolearbeid.

Språkkafé

Flere steder er det gjort og gjøres det mye godt arbeid for å involvere foreldrene i arbeidet med språk både i barnehage og i skole.

I Skien kommune er fokus overfor foreldrene å styrke og

utvikle et gjensidig foreldresamarbeid hvor foreldrene i stor grad medvirker til barnas læring. Det legges vekt på gode hverdags-samtaler med foreldrene i barnehagen og foreldrekonferanse der dialog tilstrebes. Med utgangspunkt i tanken om at en sosial vinkling på sammenkomstene fører til større deltakelse fra foreldrene, arrangeres det foreldretreff i mer uhyggelig atmosfære. Samtidig har det vært viktig å ha fokus på det faglige innholdet.

I løpet av prosjektperioden inviterte barnehagen til «Språkkafé» der foreldrene fikk velge hvilke aktiviteter de ville delta på sammen med barnet. Valget sto mellom aktivitetene som var en del av tiltakene i prosjektet. Foreldrene uttrykte at det var positivt å ta del i de samme aktivitetene som barna var med på i barnehagen. De var imponert over alt barna kunne og hva de hadde lært.

Les mer om tiltak rettet mot foreldrene i rapporten fra Skien kommune her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skien.-Sluttrapport> ■

KOMPETANSEHEVING

Barn som har behov for oppfølging i forhold til språkutvikling, trenger personale med relevant kompetanse. Kommunene som deltok i Språkløftet og Utviklingsprosjektet, har sørget for at personalet i barnehage og skole har fått økt sin kompetanse innen språkutvikling generelt og flerspråklighet spesielt.

KURS OG SAMLINGER

I oppdraget til kommunene var det et ønske om at prosjektene skulle være tilknyttet et kompetansemiljø. Fredrikstad kommune gikk inn i et samarbeid med Høgskolen i Østfold tidlig i prosjektperioden. Høgskolen har hatt ansvar for opplæringen av de ansatte i kommunen.

Fredrikstad valgte en strategi med bred medvirkning i prosjektet. I alt tretten virksomheter deltok i prosjektet. Det var et ønske i kommunen at prosjektet skulle bidra til at flerspråklig kompetanse ble tilført og utviklet i de virksomhetene i kommunen som har flest flerspråklige brukere. Ett av de lokale målene i prosjektet var derfor at ansatte i barnehager og på småskoletrinnet skulle ha kompetanse om inkluderende tilpasset opplæring av barn med ulik kulturbakgrunn. De skulle ha erfaringer med konkret og målrettet samarbeid på tvers av fag/nivå og virksomheter.

For å nå dette målet ble det nødvendig med en omfattende satsing på kompetanseheving i kommunen. Det ble holdt kurs og samlinger med vekt på språkstimulering og flerkulturell forståelse. De to første årene i prosjektet var opplæringen felles for barnehager og skoler. Deretter ble det arrangert egne fagdager for ansatte i skoler og barnehager.

I prosjektet ble de tretten virksomhetene delt inn i fem små nettverk. Hvert nettverk besto av en skole med en eller to barnehager i nærmiljøet. Det ble lagt opp til felles samlinger for nettverkene ca. fem ganger i året. På samlingene ble det gitt opplæring, det ble satt av tid til erfaringsdeling og tid til refleksjon over egen praksis. I perioden mellom felles nettverksmøter ble det gitt oppgaver som ble drøftet i de små nettverkene underveis i tilknytning til utprøving av tiltak i praksis. I tillegg til fellessamlingen ble det arrangert hele fagdager med ulike tema innenfor flerkulturell opplæring.

Det er gitt følgende opplæring for ansatte i barnehager og skoler i prosjektet:

- Kurs i flerspråklighet, andrespråkutvikling, språkstimulering, språkkartlegging, begynnende skrive- og leseopplæring, kulturforståelse, bruk av video som pedagogisk verktøy i barnehagen, med mer.

I tillegg har Høgskolen i Østfold bidratt med veiledning ved den enkelte virksomhet med utgangspunkt i språkkartlegging og språkstimulering.

Prosjektet i Fredrikstad kommune har resultert i to håndbøker, en for barnehage og en for skole. Utarbeidelsen av håndbøkene har vært en prosess der mange har hatt mulighet til å påvirke resultatene. At såpass mange ansatte var involvert gjennom virksomhetene og bidro med erfaringsdelinger og refleksjoner underveis, har ført til at mange har et eierforhold til det endelige produktet. Prosessen med å utvikle håndbøkene ble en kompetanseheving i seg selv.

Lenke til håndbok for den flerkulturelle barnehagen i Fredrikstad kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-barnehagen>

Lenke til håndbok for den flerkulturelle skolen i Fredrikstad kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-skolen>

KOMPETANSESTYRKING AV PERSONALE I BARNEHAGE OG SKOLE

Drammen var en av de kommunene som deltok både i Språkløftet og i Utviklingsprosjektet. Der ble det satt opp et lokalt mål om at personalet i barnehage og skole skulle ha gjennomgående god kompetanse om språkutvikling. Ved prosjektets slutt skriver prosjektleder at det er gjennomført en betydelig kvalitetsstyrking for personalet i barnehage og skole. Det har ført til at alle ansatte har fått en forståelse for viktigheten av systematisk og målrettet arbeid med språk på alle arenaer.

“ERFARINGEN HAR BEVISSTGJORT OSS I ENDA STØRRE GRAD NÅR DET GJELDER VIKTIGHETEN AV AT SAMARBEID MELLOM DE ULIKE ARENAER ER EN FORUTSETNING FOR Å OPPNÅ RESULTATER I SPRÅKARBEIDET”

BYDEL SØNDRE NORDSTRAND, OSLO KOMMUNE

Kompetansetiltakene har blant annet dreid seg om at barnehage og skole har fått kunnskap om hverandres områder. Det har vært hospitering på tvers av barnehage og skole, erfaringsdeling og felles personalmøter. Skolen har lært om barnehagens kartleggingsrutiner og dermed økt sin kompetanse med hensyn til å lese og forstå innholdet i elevmappene. Dette oppleves som nyttig ved overgangen til skole. Barnehagen på sin side har fått økt innsikt om skolens mål og metoder. Dette sikrer en helhetsforståelse for barnets utviklings- og læringsforløp.

Et konkret resultat av samarbeidet mellom barnehage og skole er Språktrappa, en modell for temabasert språklæring i barnehage og de første årene i skolen. Språktrappa er utviklet ved Åssiden barnehage og Åssiden skole. En effekt av arbeidet med å utvikle dette verktøyet er økt kompetanse hos de ansatte i forhold til kunnskaper, holdninger og bevissthet om språk. Prosjektleder skriver i rapporten fra kommunen at samarbeidet mellom barnehage og skole har gått fra å være godt til å være glimrende!

Språktrappa lenke: <http://www.spraktrappa.no/index.php>

Det er laget film fra Språkløftet ved Åssiden skole der også samarbeidet med barnehagen kommer fram. Samarbeidet med barnehagen er en vinn-vinn situasjon, sier rektor Lillian Fanuelsen på filmen, til beste for elevene våre og barna i barnehagen. Vi har lært utrolig mye av hverandre som gjør at både skole og barnehage vokser og utvikler kvaliteten sin.

Filmen fra Åssiden skole kan lastes ned fra denne lenken:

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/sprakloftet-i-drammen-kommune/>

DIALOGKONFERANSER

I Tromsø kommune ble det helt fra prosjektstart fokusert på kommunens behov for utvikling av mer bevisst og helhetlig systematisk arbeid med språkstimulering for flerspråklige barn i barnehage og skole. Det var et ønske å se de to første stegene i utdanningsløpet i sammenheng og ha en rød tråd i språk-

stimuleringen. Det var et behov i kommunen for en kompetanseheving innen området språk og kultur og for nettverksbygging mellom barnehage og skole. Prosjektleder skriver i rapporten at det er forholdsvis få elever i skolen som har behov for særskilt språkopplæring etter Opplæringslovens § 2.8. Det er imidlertid grunn til å anta at antallet elever med slikt behov, vil være økende.

Med dette som bakgrunn har all skoling i regi av Språkløftet vært felles for personalet i barnehage og skole. Det var viktig for prosjektledelsene å fokusere på hvor betydningsfullt det er å ha kunnskaper om hverandre for å kunne gjennomføre språkstimulering på en systematisk og god måte. Det er også lagt vekt på at alle som arbeider i barnehage og skole, er språkmodeller og har ansvar for å legge til rette for god språkstimulering.

I løpet av prosjektperioden har det en gang i året vært holdt dialogkonferanser. Personalet i barnehage og skole møttes til faglig påfyll og for å lære av hverandre gjennom erfaringsdeling og videre planlegging i prosjektet.

Den første delen av dialogkonferansen har bestått av et faglig tema med tid til diskusjon og refleksjon. I prosjektet ble det lagt vekt på å knytte praksis til teori. Universitetet i Tromsø har vært tilknyttet prosjektet og bidratt med kompetanseheving spesielt innen temaene andrespråkstilegnelse og språkstimulering. Av andre temaer som har vært en del av kompetansehevingen, kan nevnes: Flerspråklighet som ressurs, læreplan i grunnleggende norsk, Lær meg norsk før skolestart og digital kompetanse.

Den siste delen av konferansen har vært brukt til prosjektdeltakernes videre planlegging og arbeid med prosjektet på eget arbeidssted og på tvers av arbeidsstedene. På en av de siste dialogkonferansene ble det holdt utstilling av faglitteratur og språkstimuleringsmateriell som prosjektstedene hadde med seg. Dette ble gjort for å utveksle ideer og dele erfaringer med bruk av ulikt materiell.

Dialogkonferansene har fungert godt. Prosjektstedene har meldt tilbake at konferansene har vært lærerike, bevisstgjørende og utviklende for dem.

Også PPT har deltatt på dialogkonferansene og kurs initiert av Språkløftet. PPT har dessuten bidratt med foredrag. Det synes å være en tendens til at færre i barnehage og skole ber om utredning i forhold til lærevansker når det er mer snakk om barn som er i en prosess med å lære seg norsk som andrespråk. Dette kan være et resultat av kompetansehevingen som har blitt drevet i løpet av prosjektet.

Fra en av prosjektskolene er det gjort følgende evaluering av kompetansehevingen: Det er tre hovedområder der vi klart kan se at Språkløftet har bidratt til kompetanseheving. Den ene er kunnskapen og erkjennelsen av hvor viktig arbeidet med språkstimulering er, ikke bare for flerspråklige, men for alle barn. Vi har fått økte kunnskaper om hvor viktig det er med et godt språkgrunnlag i tidlig alder og vektlegger det i større grad enn tidligere – både i grunnleggende norsk og de øvrige fag i skolen. Det andre området som peker seg ut, handler om holdninger. Gjennom bedre kunnskaper ser vi klare tendenser til en positiv holdningsendring i kollegiet i forhold til flerspråkliges ofte sammensatte utfordringer i skolen. Dette gjør oss bedre i stand til å hjelpe dem. Også holdninger til arbeidet som gjøres i barnehagen er mye bedre som en følge av det tette samarbeidet vi har etablert med dem. Det tredje området som bør trekkes fram, er økt kompetanse i forhold til lovverket, flerspråkliges rettigheter, og hvordan vi som skole skal gå fram for i størst mulig grad å gi dem det undervisningstilbudet de trenger og har krav på.

En prioritering av felles skolering har fungert meget bra og blitt satt stor pris på av personalet i både i barnehage og skole. Prosjektleder skriver at de har lært utrolig mye av hverandre og det er bygd nettverk som gjør samarbeidet om barna, både de flerspråklige og alle barn, enklere og bedre enn før prosjektet.

Les mer om dialogkonferanser i Tromsø her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Tromsoe.-Sluttrapport>

KOMPETANSE I EN METODE

I Språkløftet i Stavanger kommune *Fra handling til ord*, ble det valgt ut en metode som skulle benyttes i prosjektet. Målet med Språkløftet i Stavanger var først og fremst å gi barnehagene og skolen verktøyet de trenger for å stimulere til bedre språk- og norskferdigheter. Utgangspunktet var Jørgen Frost sin metode for språklig bevissthet. Samme metode ble brukt i barnehage og skole. Tanken var å gi alle et felles løft for at alle skulle eie prosjektet og metoden. På den måten kunne metoden gå som en rød tråd fra barnehage til skolen. Det ble arrangert felles og individuelt tilpassede kurs og veiledninger med temaene språk, sosial kompetanse, holdninger, kartlegging og Jørgen Frosts metode. I tillegg har virksomhetene hatt mulighet til å bestille kurs og veiledning ut fra deres behov. ■

UTVIKLINGSPROSJEKTET

Ett av hovedmålene i Kunnskapsdepartementets «Strategi-planen Likeverdig opplæring i praksis – 2004–2009» er å bedre skoleprestasjonene til minoritetsspråklige elever i grunn-opplæringen. I den forbindelse ble det etablert en ordning med tilskudd til Utviklingsprosjekter ved skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever. Formålet med prosjektet var å stimulere skoler til å prøve ut nye metoder for opplæringen og nye måter å organisere skoledagen på. Tiltakene skulle legges til rette slik at de minoritetsspråklige elevene fikk større utbytte av opplæringen.

Sentrale mål i Språkløftet er å bedre språkutvikling og sosial kompetanse hos barn i barnehage og skole. Dette er viktige og grunnleggende forutsetninger for at målet i Utviklingsprosjektet kunne oppnås.

Med slike sterke tilknytningspunkter mellom prosjektene ga det mulighet for en viss samordning både i planleggings- og gjennomføringsfase. Sju av de ni kommunene som deltok i Språkløftet, deltok også i Utviklingsprosjektet. Mens Språkløftet omfattet barn i de siste årene av førskolealder og de to første årene i skolen, var det elever i hele grunnskolen som var målgruppen i Utviklingsprosjektet. Det ga gode muligheter for å prøve ut og utvikle skolen slik at elever som var fulgt gjennom Språkløftet, kunne nyte godt av skolens Utviklingsprosjekt når de kom over i høyere trinn.

TRE MODELLER PÅ MELLOMTRINNET

Drammen kommunes prosjekt, Glimrende Læringsutbytte i Skolen (GLIS), hadde som ett av sine mål å styrke tospråklige barns faglige språkkompetanse ved utprøving av tre metoder/modeller for undervisning på mellomtrinnet. Alle tre metodene la vekt på å benytte elevenes forforståelse og forberede dem på temaer som skulle tas opp i fagundervisningen. Fem skoler var involvert i prosjektet.

Det er laget film fra Fjell skole der vi ser hvordan det arbeides helhetlig med et tema i naturfag, lasts ned her: <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/fjellskole-naturfag/>

Elever som forskere

På Fjell skole valgte de en modell der elevene var med som «forskere». Det ble plukket ut små grupper av elever som ble igjen etter skoletid for å hjelpe læreren med å identifisere vanskelige ord i fagteksten. De fikk også anledning til å arbeide med temaet i forkant av undervisningen i full klasse. Resultatet av prosjektet viste at forskerelevne fikk større utbytte av fagundervisningen. Læreren undervisning ble også mer presis ved å få større innsikt i hva som var vanskelig for elevene. Ved at forskerelevne var forberedt på temaet da det ble tatt opp i klassen, opplevde de respekt fra medelever og lærer. Anerkjennelse fra andre er som kjent et godt utgangspunkt i en læringssituasjon.

Arbeid med temaet i forkant

På to andre skoler i kommunen, Brandenga og Danvik, fikk noen av de flerspråklige elevene tilbud om å få undervisning to timer i uken i tillegg til ordinær skoletid. Timene ble brukt til å ligge i forkant av temaer som ble tatt opp i samfunnsfag, geografi og naturfag. Arbeidsmetodene var basert på bruk av konkrete, erfaringer, utvidelse av ordforrådet, – både muntlig og skriftlig, og lesing av teori til slutt. I samarbeid med foreldrene ble elevene motivert til å snakke om temaet på eget morsmål med de hjemme.

Skolene rapporterer at prosjektet har bidratt til at elevene deltar mer aktivt i timene. De behersker flere ord og begreper, og ved å ligge litt i forkant av de andre i klassen, er det enklere å delta. Tiltaket fører også til økt behov for samarbeid på tvers av fag.

Timer sammen med tospråklig lærer

Rødskog og Gulslogen skoler hadde som mål å styrke de faglige prestasjonene for elevene med særlig vekt på norsk, matematikk og naturfag. Elevene som deltok i prosjektet, fikk økt sin timeressurs med to timer pr. uke. Timene ble brukt sammen med tospråklig lærer. Elevenes arbeidsplaner var utgangspunktet og det ble arbeidet med ord og begreper som var knyttet til tema det ble arbeidet med i klassen. Også her var hensikten å øke elevenes forforståelse før de møtte temaet i full klasse. Det rapporteres om positive tegn på at dette er en metode som gir gode resultater på mellomtrinnet. Elevene kom til disse timene med glede. De spurte læreren om hjelp

i større grad enn tidligere. De ble tryggere på seg selv og stolte mer på at de selv kunne få til ting. Begrepstreningen medfører at elevene i større grad er deltagende og engasjerte i fellesundervisningen. I tillegg rapporterer skolen at fokus på språkarbeid med ord og begreper har ført til en bevisstgjøring hos læreren som gir økt læring for eleven. Dette kommer alle elevene til gode.

NY MÅTE Å TENKE TIMEPLANLEGGING

For Tromsø kommunes del førte deltakelse i Utviklingsprosjektet blant annet til at det ble satt fokus på organisering av timene i grunnleggende norsk. Skolene som deltok i prosjektet, tenkte nytt i forhold til hvordan de får satt disse timene inn på timeplanen. En rektor sier det slik: På skolen har vi erfart at om grunnleggende norsk skal være et prioritert fag, må vi i planleggingen av skoleåret legge dette faget inn på klassenes timeplaner før de øvrige fagene legges inn.

I rapporten fra Tromsø kommune kan man lese nærmere om hvordan dette gjøres i praksis. Rapporten kan lastes ned her: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Tromsoe.-Sluttrapport>

JENTEGRUPPE MED FOKUS PÅ LESING OG SOSIAL KOMPETANSE

Skedsmo kommunes deltakelse i Utviklingsprosjektet har satt fokus på sosial kompetanse og inkludering som viktige faktorer for økt læringsutbytte. På en av skolene som har deltatt i prosjektet, har det vært arrangert grupper med flerspråklige jenter på 5.-7. trinn. Målet var å øke leseforståelsen, leselysten, leseglede og skape et lesende fellesskap preget av smittsom leseglede og øke begrepsforståelsen. De tospråklige jentene fra 5.-7. trinn har vært sammen i lesegrupper to timer i uka. I gruppene har det blitt lagt vekt på litteratur- og bibliotekarbeid på skolen, mens lesing og loggskrivning har foregått hjemme. Opplegget resulterte i at mange av jentene har fått større leselyst og leseglede og skolen mener at dette også har økt jentenes sosiale kompetanse, styrket deres selvbilde og de har blitt tryggere på seg selv.

Uttalelse fra en av jentene:

"Jeg synes det har vært kjempegøy her på lesegruppa. De andre kjente jeg ikke før, men nå er jeg blitt litt kjent med dem. Jeg synes det er så leit at det er slutt. Jeg skulle ønske jeg kunne være med på lesegruppe hele tiden. Det jeg synes om lesegruppen er at det var en herlig lesegruppe. Håper jeg fortsatt

T.v.: Elever leser for barnehagebarn med samme morsmål

T.h.: Vellykket lesegruppe for jenter på Gjellerås skole i Skedsmo

Foto: Skedsmo kommune

kan være her etter jul. Det har vært kjempegøy. Det er veldig unikt for meg”.

Rapporten fra Skedsmo kommune kan lastes ned her:
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skedsmo-sluttrapport>

SKOLEN SOM KUNNSKAPSSENTER OG INKLUDERENDE MØTEPlass

Utviklingsprosjektet i Oslo inngår som en del av Skolen som kunnskapssenter og inkluderende møteplass (SKI). Det er et omfattende tiltak som ble satt i gang for å bedre læringsresultatene på skolene i Groruddalen. Utvalgte skoler har tilbud om utvidet skoledag. Her tilbys elever to ekstra timer i uka med norsk og andre basisfag. I tillegg til pedagogiske aktiviteter som tar sikte på å styrke læringen, legges det til rette for en rekke aktiviteter utenom den ordinære skoletiden. Skolene som er involvert i tiltaket, har blant annet satset på bibliotekene, både med økt åpningstid og materiell. Det tilbys noen steder frokostservering til elevene, og det er brukt midler på skolens uteområder. Ved å gjøre skolen til en møteplass og tilby aktiviteter, er det ønskelig at det fører til økt involvering

av foreldrene, slik at de kan bidra til å øke elevenes utbytte av skolen. Prosjektet Skolen som kunnskapssenter og inkluderende møteplass videreføres med utvidet skoledag.

Mer informasjon om satsingen i Groruddalen, finnes på
http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/programomrade_4/ ■

SYSTEMATISK SPRÅK-STIMULERING I BARNEHAGE OG SKOLE GIR RESULTATER

Målet med Språkløftet var å fremme god språkutvikling, gode norskferdigheter og sosial kompetanse hos barn i barnehage- og skolealder. Et utvalg barn som utpekte seg for oppfølging etter språkkartlegging på helsestasjonen, skulle følges fra helsestasjonen via barnehage og de to første årene i skolen. Barna omtales som fokusbarn.

I løpet av prosjektperioden er det gjort mye arbeid for å følge fokusbarnas utvikling språklig og sosialt. Kommunene har benyttet ulike kartleggingsverktøy for å kartlegge barna. Det har ikke vært knyttet forskning til prosjektet, men dataene som er framkommet, kan gi et bilde av utviklingen fokusbarna har hatt.

Systematisk språkstimulering i barnehage og skole gir resultater. Som eksempel på det kan vi vise til prosjektet i Trondheim kommune. Ved prosjektets start var fokusbarna, de barna som utpekte seg for oppfølging, under aldersadekvat nivå i norsk. Ved prosjektets slutt ble barna blant annet kartlagt med den samme testen. Resultatene viste at alle hadde hatt god utvikling og nesten alle var kommet opp på et aldersadekvat nivå.

I Skien kommune ble fokusbarna kartlagt med flere ulike kartleggingsprøver. I tillegg ble barnas bruk av språk og språkforståelse observert og skriftlig dokumentert. En av måtene å gjøre dette på, var å bruke en bildefortelling. Først fikk barna høre historien fortalt av en voksen. Deretter gjenfortalte barna historien med sine egne ord. Dette ble skrevet ned, og den samme bildefortellingen ble benyttet hvert år. Slik ble barnas historier benyttet som en dokumentasjon på hvordan de utviklet sine norskspråklige ferdigheter.

I kommunen konstaterte de ved prosjektets slutt at de hadde fanget opp de barna som hadde behov for særskilt støtte i språkutviklinga. Noen av barna hadde ved prosjektets slutt fortsatt behov for ekstra hjelp, men ved tidlig innsats og systematisk språkstimulering fikk barna en bedre skolestart.

Flere av fokusbarna i kommunen skårer nå høyt på prøver, og viser at de har tatt igjen det forspranget de majoritetsspråklige barna hadde.

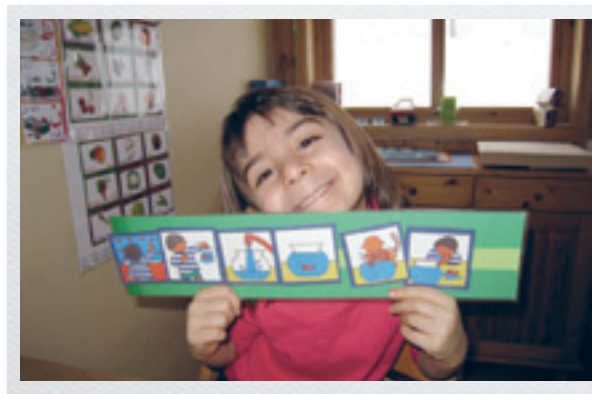
I Fredrikstad kommune ble video brukt som verktøy i observasjon og kartlegging av barnets språkutvikling. Dette ble analysert av pedagog og foresatte og pekte ut veiene videre i oppfølging av hvert barn. Resultater av kartlegging og lesetester ved prosjektets slutt viser at: *Intensiv språkopplæring 1,5 – 1 år i barnehage før skolestart og tett oppfølging i skolene ser ut til å ha god effekt.*

Mange av prosjektlederne pekte på at skolene meldte om merkbar virkning av prosjektet, i og med at barna hadde hatt tydelig nytte av den særskilte innsatsen i barnehagen. Dette kan illustreres gjennom utsagn som: «Det merkes godt at barnehagene har jobbet godt med språk. Elevene som kom i år i første klasse kunne mye mer enn det vi er vant med fra før». En av lærerne i prosjektet gir uttrykk for at:» Fokus-elevene i 2.klasse er gode samarbeidspartnere og kan uttrykke seg godt».

Andre innrapporterte positive erfaringer fra prosjektet er at tiltakene som ble satt i gang, ikke utelukkende ble gitt til fokusbarna, men kom alle til del. Alle barna, og ikke bare de som skulle følges spesielt opp, kunne nyte godt av den systematiske språkstimuleringen i barnehage og skole.

Dette kan ses i sammenheng med at kompetansen generelt blant prosjektdeltakerne ble økt. Dette har bidratt til at lærere i barnehage og skole i større grad har samarbeidet, både på nivå og på tvers av nivå. Det vises også til at lærere har endret arbeidsmåter, noe som er et resultat av kompetansehevingen som har fulgt prosjektet og erfaringsutvekslingen lærere og førskolelærere har gjennomført. Dette har styrket språkutviklingen og språkferdighetene hos alle barna, og har bidratt til mer fokus på flerkulturelle perspektiver i opplæringen.

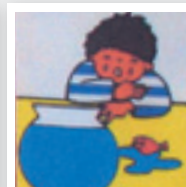
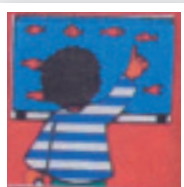
Gjennom barns fortellinger kan vi følge med på barnets språkutvikling. I Skien kommune gjøres dette både på barnas morsmål og på andrespråket.

FISKEHISTORIEN

En voksen forteller en historie ut i fra bildene vi ser og så gjenforteller barna etterpå med sine egne ord. «En dag skulle gutten kjøpe fisk; den fisken vil jeg ha, sa gutten og pekte på fisken. Han fikk fisken med seg hjem i en pose med vann. Da han kom hjem, fylte han bollen med vann og der kunne fisken svømme. Men en dag kom katten og tok ut fisken av bollen.

Da gutten kom inn, så han fisken lå død ved siden av bollen, han begynte å gråte og ble veldig lei seg.» (Noen ganger kan en historie fortsette med at gutten går i butikken og kjøper en ny fisk som han passer godt på så katten ikke får tak i den.)

10. oktober 2007: A.J.

“

Fisker... åsså fikk han pose med fisken oppi.

Så fylte vann.

Åsså oppi fisken.

Så tok han fisken.

Også blei han lei seg... da blei fisken død, det glemte jeg å si!

8. januar 2008: A.J.

“

Se på fisken da, han har kjøpt en fisk.

Han har fisk i posen.

Han skyller ut vannet.

Også kan fisken være oppi.

Åsså tar katten ut fisken.

Åsså døde fisken, da ble han lei seg.

5. februar 2009: A.J.

“

Det var en gutt som gikk bort til dyrebutikken. Så ville han ha DEN fisken, så gjerne den fisken.

Og han ville ikke ha'n i lomma.

Ville holde den i handa med en påse med en vann.

Åsså tok han glass med vann, masse vann i.

Så svømte han med blåbler.

Så kom pusen å tok fisken, og da blei han lei seg og da døde fisken.

OPPSUMMERING

Arbeid med prosjektene har bidratt til stor aktivitet og utvikling av det flerkulturelle pedagogiske arbeidet i barnehager og skoler. Denne rapporten, sammen med prosjektkommunenes egne rapporter og evalueringen som Telemarksforskning-Notodden har foretatt, vil gi et grunnlag for videre utviklingsarbeid for å bedre barns språk- og utviklingsmuligheter i barnehagene og skolene.

Med utgangspunkt i disse rapportene vil NAFO sette i gang et arbeid der erfaringer fra prosjektet spres til andre.

Det har vært en målsetting å identifisere kriterier for god planlegging, organisering og gjennomføring av utviklingstiltak i opplæringssektoren. Oppsummeringsvis presenteres derfor eksempler på suksesskriterier kommunene har rapportert.

- Ting tar tid – det er viktig å holde fokus over tid slik at erfaringer og tiltak får satt seg i organisasjonen.
- I tillegg til faglig påfyll og innsikt i forskning på området, er refleksjon over egen praksis og erfaringsdeling nødvendig
- Bred deltakelse i organisasjonen på ulike nivåer, og en felles forståelse for at språkutvikling er viktig
- Voksenressursen er sentral. Voksne med god kompetanse, engasjement og gode relasjonelle egenskaper er avgjørende for barns utvikling. ■

Oppsummering etter arbeid med førforståelse på Åssiden skole i Drammen

LITTERATURLISTE

Aukrust, Vibeke Grøver (2005): *Tidlig språkstimulering og livslang læring. En kunnskapsoversikt.* Kunnskapsdepartementet

Biemiller, Andrew (2001): *Teaching Vocabulary: Early, Direct and Sequential. I Spesialpedagogikk, SPED4940.* Kopisamling Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo

Bouakaz, Laid (2007): *Parental involvement in school: what hinders and what promotes parental involvement in an urban school.* Doktoravhandling, Lunds universitet

Bøyesen, Liv og Margunn Mossige (2009) *Mangfold i språk og tekst: leseopplæring i et flerspråklig perspektiv.* Utdanningsdirektoratet

Hoem, Anton (2010): *Sosialisering – kunnskap – identitet.* Opplandske bokforlag

Høigård, Anne (2006): *Barns språkutvikling; muntlig og skriftlig.* Universitetsforlaget

Kunnskapsdepartementet (2004): *Likeverdig opplæring i praksis! Strategi for bedre læring og større deltagelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004-2009*

Kunnskapsdepartementet (2009): *St.meld.nr.41 (2008-2009) Kvalitet i barnehagen*

Nordahl, Thomas (2007): *Hjem og skole.* Universitetsforlaget

Sandvik, Margareth og Marit Spurkland (2009): *Lær meg norsk før skolestart.* Cappelen akademisk

Øzerk, Kamil (2003): *Sampedagogikk.* Opplandske bokforlag

Bærum kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Baerum-sluttrapport>

Drammen kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Overgangssamtale>

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Sluttrapport>

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Drammen.-Tiltakskjede>

Fredrikstad kommune: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-barnehagen>

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad.-Haandbok-for-skolen>

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Fredrikstad-sluttrapport>

Oslo, bydel Alna;

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Alna>

Oslo, bydel Bjerke:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Bjerke>

Oslo, bydel Grorud:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Grorud>

Oslo, bydel Stovner:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Stovner>

Oslo, bydel Søndre-Nordstrand:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Bydel-Soendre-Nordstrand>

Oslo, Utdanningsetaten:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Oslo.-Utdanningsetaten>

Skedsmo kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skedsmo-sluttrapport>

Skien kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Skien.-Sluttrapport>

Stavanger kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Stavanger.-Sluttrapport>

Tromsø kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Tromsoe.-Sluttrapport>

Trondheim kommune:

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Trondheim.-Sluttrapport>

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

Høgskolen i Oslo og Akershus

Besøksadresse: Wergelandsveien 27

Postadresse: Pb. 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Telefon: +47 22 45 22 82

Faks: +47 22 45 21 05

E-post: nafo@hioa.no

www.hio.no/nafo